

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

EENS GEDOOPT IS ALTIJD ANDERS! II (slot)

pleidooi voor een herkenbaar christelijk gezinsleven

Bij alle mogelijkheden die wij in Nederland hebben ontvangen om onze kinderen te laten opvoeden, zouden we soms bijna vergeten dat we ze in de eerste plaats zelf moeten opvoeden. En dat we dat alleen goed kunnen doen, als we zelf geraakt zijn door het evangelie en heel bewust dicht bij de HERE leven. Dan nog is het moeilijk genoeg om in de praktijk inhoud te geven aan wat we uit volle overtuiging bij de doopvont beloofd hebben. Over die weerbarstige praktijk gaat het in dit slotartikel.

Een christelijke maaltijd

Laat ik in liet vervolg het christelijk gezinsleven op een paar punten eens war nader gaan bekijken.

Ik denk dan allereerst aan de maaltijden. Volgens mij kan daar veel meer van gemaakt worden dan veelal praktijk is. Door het vele gereis van de kinderen, waardoor ze op alle mogelijke en onmogelijke tijden het huis verlaten en daarin weer terugkeren, komen die belangrijke ontmoetingspunten van het gezin enorm in het gedrang. Voeg

daar nog bij dat catechisaties, verenigingen en cursussen 's avonds om 7 uur al weer beginnen, en het wordt bar moeilijk om die gezamenlijke maaltijden te redden. Toch is het in vele gevallen wel degelijk mogelijk. Al vergt het heel wat inventiviteit en een tlink stukje zelfverloochening van de ouders.

Ja, je kunt jongens die 's morgens om 7 uur de deur uit moeten, natuurlijk de avond tevoren groeten, omdat je zelf toch echt niet van plan bent om half zeven je bed uit te komen. Zo kun je de dag heel gebroken beginnen. Ieder z'n eigen maaltijd en zijn eigen gebed. Hoewel – dat laatste zal er vaak bij blijven, als kinderen op het laatste nippertje het bed uit- en de uin of de bus inrollen. Kijk, dat vind ik nou een slechte start van de dag. Het moet toch mogelijk zijn dat in elk geval een van beide ouderi's morgens vroeg in de buurt is, en voor de sfeer zorgt waarin de kinderen – eventueel in groepjes – samen kunnen eten en samen kunnen lezen en bidden. Wellicht kan een van beiden zelfs meeeten en meebidden. U kunt dan ook dat proefwerk Frans of die repetitie Economie waar ze zo tegenop zien, aan de HERE opdragen. En ze leren – ongemerkt – hoe een christen een dag begint.

Belangrijker nog vind ik de avondmaaltijd. We zouden ons uiterste best moeten doen om die maaltijd, vaak de enige waarop we allemaal aanwezig zijn, te bewaken en

HOOFDARTIKEL

**Eens gedoopt is altijd anders!
II (slot)**

J.A. Meijer

UIT DE SCHRIFT

**Geen streep halen door de
opstanding**

A. van Houdt

KERKELIJK LEVEN

Vrijmaking als vernieuwing

C. Trimp

OP MAAT

Kindgericht II

H. Folkers

LITERATUUR

De renaissance II (slot)

E. Goldsteen

BOEKBESPREKING

De rijkdom van de wet

UIT DE KERKEN

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop

zonodig uit te houwen tor hei hoogtepunt van de dag. En dat lukt natuurlijk niet als **we** in een kwartiertje willen eten. Ik heb in dit verband wel eens gesproken over 'cafetaria maaltijden'.¹ Het móét wel eens, een maaltijd alleen oin te cten. Maar liet is een slechie raak en we moeten er alles aan doen om uitvoerig te kunnen tafelen. Echt gezellig relaxen, met elkaar praten over wat er allemaal op school en kaitoor gebeurd is. Luisteren naar de verhalen van de kleintjes en tegelijk genieten van het eten. Dat is toch de gelegenheid bij uitstek oin aandacht aan de kinderen te besteden. Ze moeten hun verhalen kwijt. en dat kost tijd. En als ze dan elke keer te horen krijgen: 'Opschieten jongens en monden dicht, want vader moet weg', dan bederf je een hele boel. Nogmaals, ik weet best dat dit niet altijd te vermijden is. Maar het scheelt al de helft, als we het belang zien van zo'n uitgebreide maaltijd. En desnoods de telefoon maar uitschakelen van 6 tot 7.

Bijbellezen en 'bijbelleren'

Daar komt bij dat we hier vaak de enige gelegenheid hebben om rustig met elkaar uit de Bijbel te lezen, en de kinderen te laten zien hoe dat moet. Vaak leren ze nu alleen maar hoe het niet moet: 'Waar waren we gebleven? O ja, ik zie het al'. En daar gaat ie dan. Het volgende hoofdstuk. Lang of kort. moeilijk of makkelijk, we lezen een hoofdstuk per avond. En liever geen cominentaar. Want dat houdt op. Kijk, dat heeft met echt bijbellezen niet zo erg veel te niaken. De kinderen kijken elkaar verveeld aan. Als het tegen zit, komt er een compleet hoofdstuk Leviticus, en dat valt niet mee. Je begrijpt er niets van, maar dat schijnt ook niet nodig te zijn.

Als we zo bijbel lezen, maken we de kinderen tegen op wat het belangrijkste ook in hun leven moet zijn. En een kind zal op die manier ook niet gauw gestimuleerd wor-

den om zelf de Bijbel te gaan lezen. Nee, dan kunt U beter 5 moeilijke verzen rustig met elkaar lezen en bespreken.² De Kanttekeeringen erbij of de Korte Verklaring. En natuurlijk elk een bijbeltje! Op school kan een leraar ook niks beginnen. als niemand zijn boeken bij zich heeft. De kinderen moeten leren om zelf dingen op te zoeken. Om zelf mei vragen te komen. Dan heeft gezamenlijk bijbel-lezen rin. Dan bouw je iets op. Dan kan het ook gebeuren dat je Legt: 'Jongeni. dit vind ik een moeilijk punt. Hier kom ik ook niet uit. Weet je wat? Ik zal het nakijken en morgen komen we erop terug'. Of u laat een van de kinderen wat uitzoeken.

Ja, zo'n maaltijd kost wel tijd. Maar ik ben ervan overtuigd dat her christelijk leven opbloeit vanuit een dergelijk christelijk avondmaal.

Weg met de sleur!

Daarbij moet ook het gebed volle aandacht krijgen. Ik weet het wel: niet ieder vindt het gemakkelijk om een vrij gebed te bidden. Maar een onbeholpen echt gebed, waarin de zorgen van de dag en de problemen van de kinderen aandacht krijgen, waarin gedankt wordt voor een goed proefwerk en voor heritfel van ziekte, heeft heel wat meer betekenis dan de fraaie volzinnen van een standaardgebed, wat de kinderen niets meer zegt. Waarvan je je trouwens ook afvraagt, of het de ouders nog wezenlijk iets doet. Meer dan ooit is het vandaag de dag nodig, dat ook uit her gebed blijkt dat het geloof een levende zaak is. De kerkverlater Piet van der Ploeg zegt het zo - en hij is een onverdacht getuige -: 'In een gececulariseerde situatie wordt van het gezamenlijk bidden meer geëist dan 'altijd hetzelfde bidden' en van bijbellezen meer dan 'klakkeloos de bijbel van voor naar achter voorlezen' ... (145).

Met aandacht bijbellezen dus en met aandacht bidden. Maar nu een vraag. Waar is het zingen bij ons gebleven? Vroeger werd er in tal van gezinnen na de maaltijd gezongen. Of tenminste op zaterdag- en zondagavond. Gereformeerden stonden erom bekend en werden erom uitgelachen. In het Utrechise Catharijnconvent stond het harmonium op een centrale plaats in de tentoonstelling over Afscheiding en Doleantie.³ Maar 'het hijgend hert' is uit onze huizen verdwenen en ik hen hang dat het zingen vaak tegelijk de deur uit gegaan is. Toch zal dat moeten veranderen. Want het lijkt me nndenkbaar dat de HERE er genoeg mee neemt dat **we** alleen georganiseerd, zondags in de kerk, zingen. En blijdschap wil zich toch ook uiten?

Als mensen die in plaats van de eeuwige dood het eeuwige leven hebben gekregen, niet spontaan zingen, wie zouden het dan nog wel doen? De engelen zijn knechten, en ze zingen onafgebroken; zouden de kinderen dan zwijgen? 'Zingt en jubelt de HERE van harte', schrijft Paulus aan de Efeziërs. En hij bracht het in praktijk, toen hij zelf met Silas in de gevangenis van Filippi zat met een kapotgeslagen rug. Wat hebben wij dan een reden om te zingen. in onze weloortimmerde woningen.

Wellicht keert dan ook de blijdschap, die men nu zo vaak

KERNREDACTIE

DR. W. G. DE VRIES (eindred.), DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. T. F. VRIJDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. T. C. BEEK, DRS. S. L. U. TEN, DRS. C. J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J. A. BOERSEMA, J. M. DE JONG, A. J. O. H. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMIT

Ale stukken bestemd voor de Redactie aan

Reformatie, Postbus 2-1, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij: Oosterbaan & Le Cointre R.V. Postrekening 406040 t.n.v.
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes, Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).

Buitenland: f 113,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

ADVERTENTIES

Prijs f 0,45 per mm. Contractarieel op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

in de Kerk mist. terug. De Kerk kan immers niet blijf-
zijn dan de gezinnen waaruit ze is opgebouwd.

Ze letten op ons

Een goed begin is het halve werk. En een christelijke
maaltijd als door mij geschetst, is misschien wel de halve
opvoeding. Mant bij de helft mogen we het natuurlijk
nooit laten. De goede woorden aan tafel vragen om goede
daden in het verdere gezinsleven. En kinderen zien
scherp! Wat kunnen wij veel bederven door een slordige
levensstijl. En wat wordt ons spreken dan ongeloofwaar-
dig? Laat ik een voorbeeld geven. dat – dacht ik – niet
ver gezocht is. Op visites kun je sterke verhalen horen,
van mensen die de politie te slim af waren. 'Ik rij altijd
veel te hard. Je moet wel in het zakenleven. En ik ben
nog nooit gepakt'. 'Waarom om op zo'n stil punt een
verkeerslicht neer te zetten. En je bent natuurlijk niet zo
gek dat je daarvoor stopt; al kijk je wel even in je spie-
gel'. War moelen kinderen van zo'n opstelling denken.
Als ze een inleiding over burgerlijke ongehoorzaamheid
mochten maken. zegt vader: 'vooral Romeinen 13 niet ver-
geten. hè. Ieder mens moet zich otdewerpen aan de
overheden die boven hem staan. Daar kan niemand am-
heen. Dat is een ijzersterk argument in je verhaal'. Maar
als diezelfde overheid in het verkeer regels stelt niet het
leven te beschermen, dan ben je een vent als je die aan je
laars lapt. Ja, dat heet nu dubbele moraal en daar maken
we heel wat mee kapot.

'Je gaat naar catechisatie'. zegt vader, als er eei mooi
stukje ruimtevaart op de tv komt. Catechisatie gaat voor.
En hij heeft gelijk. Maar als hij zelf van een belangrijke
vergadering thuis blijft omdat het voetballen is voor de
tv, hoeft hij nooit meer wat tegen de kinderen te zeggen.
Zijn woord is krachteloos geworden.' Want christelijk le-
ven is een consequent leven.⁶

'Dan ga ik wel naar ma'

Dat consequente moet ook duidelijk worden in het samen
op trekken van vader en moeder. Het is een grote zegen,
als kinderen in een gezin een vader en een moeder mee-
maken. Maar het wordt een ramp, als die beiden het on-
derling steeds oneens zijn. Als je bij vader gedaan kunt
krijgen wat moeder beslist niet wil hebben. Of omge-
keerd. Dan vallen de normen weg. Wal jij wilt als kind, is
niet verkeerd, maar Pa doet altijd zo moeilijk. Of Ma ziet
overal spoken. Samen opvoeden betekent samen één lijn
uitzetten. en elkaar alleen bij hoge uitzondering afvallen.
Natuurlijk ziet moeder wel eens dat vader onbillijk is.
Maar corrigeer dat dan onder vier ogen. Dan kan vader
zelf tegen de kinderen zeggen – en dat moet natuurlijk
wel (?) – dat hij dit of dat niet had mogen doen.

Wij zijn ook jong geweest

Gesprekken aan tafel en een voorbeeld-leven, dat is sa-
men toch nog geen complete opvoeding. Want het gezin
is wel een gemeenschap, maar ieder kind heeft ook een
eigen leven en heeft ook persoonlijke aandacht nodig.

Kinderen kunnen nog zo spraakzaam zijn, maar hun per-
soonlijke problemen leggen ze echt niet op de huiskamer-
tafel. Loop dan eens bij ze binnen, zo maar. Praat mei ze
over hun eigen wereldje. over hun hobbys en hun vrien-
den. En ga eens in het elk kind apart uit, als u meer kinde-
ren hebt gekregen. Die middag is dan helemaal voor hem
of voor haar. En dan praat je een stuk weg, waar je anders
niet aan toe komt. Dan groeit er een vertrouwelijkheid die
U later nog vaak iedig zult hebben. Want een kind inoet
weten: bij m'n ouders kan ik altijd terecht! Er kan niet zo
iets gek in mijn leven zijn, dat ze er niet over zouden
willen praten. Maar ja. een dergelijke, open verhouding
bouw je niet een-twee-drie op. Daar heb je jaren voor no-
dig.

Open staan voor de kinderen. betekent dat nu dat ouders
alles accepteren wat die kinderen doen? Bepaald niet.
Maar het betekent wel, dat je als zondige mensen naast je
zondige kinderen gaat staan. Als mensen die zelf nog
maar een begin van de gehoorzaamheid hebben bereikt.
En weten hoe zwaar de strijd is. Die zelf jong geweest
zijn, zonder dat ze dat te pas en te onpas zeggen.

Ja over dat laatste wil ik nog wel wat kwijt. Als twee hel-
zelfde zeggen, is het nog niet hetzelfde. Het is mode op
het ogenblik om. wanneer jonge mensen slordig gaan le-
ven, en ouders daar hun zorgen over hebben. om dan te
zeggen: 'Kom, kom, niet zo somber, wij zijn ook jong ge-
weest'. Toch is dat niet de uitgestoken hand. die God van
ons vraagt. Dat wil vaak alleen maar zeggen: zo nauw
steekt het nu ook weer niet! Terwijl het heel nauw steekt
in een christelijk leven. Als zonde geen zonde meer ge-
noemd wordt, laten we onze kinderen niet maar wat vrij.
Nee, dan laten we ze vallen, dan laten we ze los, En dat
hadden we niet beloofd.

We moeten ze Gods Woord voorhouden, niet vanuit de
hoogte, maar vanuit ons ouder-ambt. Zoals Deuteronomi-
um 6 daar zo mooi en indringend over spreekt. We moc-
ten met ze praten, we moeten het ze inprenten, nee – niet
onze ideeën, maar Gods eisen. We zullen ook moeten
straffen. Niet omdat wij het nu eens goed zat zijn; 'je zult
naar ons luisteren'. Maar omdat het Gods opvoedingsre-
gel is. 'Wie zijn roede spaart, haat zijn zoon', staat er in
Spreuken.⁷ Sterker kan het moeilijk gezegd worden. Oud-
testamentisch, zegt u. tijdgeheind? Helemaal niet! In
het Nieuwe Testament citeert de HERE Zich zelf, en zegt
Hij die regel Zelf toe te passen⁸: 'Wie Hij liefheeft, straft
de FIERE en Hij slaat iedere zoon die Hij aanneemt'.

Dan mochten wij niet wijzer willen zijn dan God, bij het
opvoeden van Zijn kinderen.' Laten we maar uit de Bijbel
leren, hoe barmhartig tucht is. Ook al vindt onze maat-
schappij dat nog een bespottelijk eei volstrekt achterhaald
standpunt.¹⁰

Gezamenlijkheid geeft steun

Voor de opbouw van een christelijk gezinsleven is tijd
nodig en aandacht; geloof en zelfverloochening; verant-
woordelijkheidsgevoel en een consequente aanpak. Ik
heb daar iets van mogen zeggen. Eén punt moet echter

nog de aandacht hebben, wil ik niet erg onvolledig zijn. En dat is de noodzaak van gezamenlijk optrekken.

Onze kinderen mogen allerlei dingen niet. En dat is niet altijd leuk. Toch komen zij niet in moeilijkheden, doordat de burens naar een slechte tv-serie kijken. Nee, de burens doen nergens aan. Van hen kun je zo iets dus verwachten. Het wordt moeilijk voor ze, als ze merken dat bij vrienden programma's worden bekeken, die ze thuis niet mogen zien. Omdat erin gevloekt wordt, omdat het gezag bespottelijk wordt gemaakt of omdat echtscheiding en ontucht als gemakkelikheden worden gepresenteerd. Tien jaar geleden hadden we allemaal 'de knop in de hand'. Zo heette dat. Ik ben wel eens bang dat we langzamerhand een stijve pols hebben, en dat we nu programma's laten passeren, waar we een aantal jaren geleden niet over gepeinsd zouden hebben. Je normbesef kan slijten. En dat moeten we dan maar eens tegen elkaar zeggen.

Het is mijn stellige overtuiging dat het voor een herstel van een echt christelijk gezinsleven broodnodig is, dat we het eens gaan worden over bepaalde hoofdlijnen van, zeg maar: de kleine ethiek.

Over de grote zijn we het, gelukkig, wel eens. Abortus en euthanasie, daar zeggen we 'nee' tegen. En echtscheiding, daar zeggen we gelukkig ook nog van: het mag niet. Nee, de grote ethiek, daar liggen op dit moment niet de grootste gevaren. Maar het zijn toch ook de kleine vossen, die de wijngaard bederven. En die kleine roofdieren raken we niet kwijt, als we ze niet samen bestrijden.

Vroeger sprak men van een Gereformeerde Zede. Bepaalde dingen deden we niet. Dat wist iedereen. Hebben wij daaronder geleden? Ik dacht het niet, al protesteerden we natuurlijk wel eens. Toch hadden we er steun aan, ook als we niet alles konden beredeneren. Was er toen nooit een bioscoop-programma dat er bij door kon? Natuurlijk wel. Bioscoopdirecteuren zijn altijd slimme jongens geweest. Maar mannen als P. Jongeling – wat heeft hij ons gevormd! – hebben het ons steeds weer voorgehouden: Geen stap die kant op, mensen! Want dan is het eind zoek. We gingen dus niet naar 'de bios'. Dom conservatisme? Ik geloof er niets van, en ik ben m'n generatie nog steeds dankbaar voor die bescherming. Er bleven nog genoeg problemen over, waar wij als jongeren echt de handen aan vol hadden.

Momenteel wordt er veel ruimer gedacht. En bekijken velen rustig en familie films die eerst in de bioscoop gedraaid hebben en bepaald niet door de beugel kunnen. Maar helpen we de jeugd daar mee? En helpen we elkaar daarmee? Toe nou! Ik denk dat het alleen maar moeilijker wordt. Nee, we hebben elkaar nodig om op de been te blijven.¹¹

Pleit ik nu voor koekoek één zang? Helemaal niet. Variatie zal er altijd blijven. En dat mag ook. Als het maar variaties zijn op dat ene thema: hoe zal ik de HERE zijn weldaden vergelden? Hoe kan ik mijn dankbaarheid kwijt in een heilig leven?

Waar ik voor pleit, dat is voor een duidelijke, voor een herkenbare levensstijl. En dat niet alleen voor de jeugd,

niet alleen voor ons zelf. Ook voor de wereld, waarin wij leven. Geen beter evangelisatiemiddel dan een blij, christelijk leven. En geen kwadere dienst aan het Evangelie dan dat ons leven als twee druppels water lijkt op dat van ieder ander, behalve dan onze – voor de buitenwacht – folkloristische gewoonte om zondags twee maal naar de kerk te gaan.

Christelijke vrij(blijvend)heid

Samen een duidelijke koers dus! Maar waar blijft dan onze 'christelijke vrijheid'? Als er één term is die vaak misbruikt wordt, dan is het wel deze: christelijke vrijheid. Soms lijkt het erop dat men ermee bedoelt dat een christen de vrijheid heeft om het niet zo nauw te nemen. 'Christelijke vrijheid' wordt dan een parool waarmee men voor zich zelf ieder appèl op gehoorzaamheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid ontkracht. Maar Gods Woord spreekt in Galaten 5 – daar komt de uitdrukking vandaan – heel anders over de vrijheid van een christen. 'Christelijke vrijheid' wil zeggen, dat mensen die van het juk van de wet verlost zijn – ze mogen van genade leven – vrij adem kunnen halen om uit dankbaarheid onvermoeibaar goede werken te doen. En dan mogen ze vindingrijk zijn. De wet is immers leefregel der dankbaarheid geworden. De een mag z'n dankbaarheid nog weer anders uiten dan de ander. Nieuwe wegen mogen we gaan – moeten we soms gaan, als oude inhoudsloos zijn geworden. Maar altijd gericht op Gods eer. En op het heil van die broeder, voor wie we – ik denk aan die preek uit Korinte – verantwoordelijk zijn.

Bewaar uw zegel onbevlekt!

Adeldom verplicht. Kinderen van God zijn, dat is geen kleinigheid! Laten we dan het zegel van onze doop onbevlekt bewaren. Want ééns gedoopt is altijd anders! Laten we zelf jagen naar heiligheid. Anders zullen we immers God niet zien?¹² En laten we elkaar blijven aansporen, omdat we sámen op weg zijn.

Laten we als ouders vechten voor ons gezin, en de mogelijkheden uitbuiten die God geeft. Laten we die paar jaar, die we maar hebben om onze kinderen op te voeden, zorgvuldig gebruiken. Om ze geen leeg testament na te laten, maar het Testament van God, dat boordevol leven is.

J.A. Meijer

Literatuur:

Allereerst noem ik het fijne boekje van collega J. Kamphuis, *Godsvrucht – een kracht. Antwoord aan de secularisatie*, Goes 1990. Belangrijk materiaal voor bezinning op dit onderwerp wordt ons ook aangereikt door het GSEV in diverse brochures. Ik denk aan no. 19 (1990): W.C. van der Horst e.a., *Wat geven wij de jongeren mee?*, en aan no. 20 (1990): *Sociaal economische bezinning*, waarvan de ongelukkige titel niet doet vermoeden dat we er een belangrijke bijdrage voor ons onderwerp in zouden kunnen vinden: het artikel van Jac. Schaeffer: Gezin tus-

sen woord en daad. Voor tiet onderwerp 'christelijke vrijheid' verwijs ik naar GSEV-brochure 15 (1988); G. Gunnink e.a., *Wat is christelijke vrijheid?* Vooral de (exegetische) bijdrage van Gunnink: 'Vrij en verantwoordelijk' zou men niet ongelenzen moeten laten. Terwijl ik voor liet onderwerp tv-gebruik graag aandacht vraag (als dat nog nodig is) voor het voortreffelijke boekje van A.G. Knevel, *De wereld in huis. Het christelijk gezin en televisie*, Kampen 1991, vierde druk 1992. Het boekje kreeg in dit blad (14 september 1991) een m.i. niei verdiende negatieve recensie van ds. H. Folkers. Diens toch wat argeloze benadering van het medium t.v. verbaasde me, omdat hij ons eerder in zijn rubriek gediend had met belangrijke 'kijkregels' (3 november 1989). En met zijn prikkelende bijdrage: Vaclav Havel over de televisie (3 augustus 1991).

Waardevol acht ik ook het artikel van A. Nicolai in *De Reformatie* van 1 februari 1992: 'Televisie: voeden we kinderen ook daarbij op!'

¹ Interview N.D.-Schooldagvariant 1985. Bij die gelegenheid benadrukte ik al dat mijn grootste zorg t.a.v. het kerkelijk leven de levensstijl in onze gezinnen betrof. Dezelfde zaak dus waar ik in deze artikelen aandacht voor vraag. Ik merkte toen op tegenover interviewer Bergwerff, en ik sta daar vandaag nog volledig achter: 'Als we discussiëren over politieke samenwerking etc., dan doen we dat, hoezeer we ook van mening verschillen, toch op de grondslag van Schrift en belijdenis. Maar een sordige levenswandel is in strijd met Schrift en belijdenis... Wij met al onze organisaties en congressen redden het niei, als er dat heel eenvoudige gehoorzame leven voor hei aangezicht van de [HERE] iiii is.'

² Rij Leviticus c.a. lijkt het me ook goed mogelijk om niet alles te lezen. Een voorbeeld: in Numeri 7 wordt 12 maal vermeld hoe de leider van een stam zijn geschenk aan de HERE brengt. Hei is steeds hetzelfde geschenk. Ik zou dan twee of drie maal zo'n coupure lezen en de resterende tijd gebruiken om eens te zien wat er nu eigenlijk gegeven wordt.

³ Vergelijk de tentoonstellingscatalogus: Anderhalve eeuw Gereformieerden 1834-1984, Utrecht 1984, p. 94 (advertenties van de fa. Goldschmeding (Geen Chr. Gezin meer zonder Orgel!) en Joh. de Heer), en U? de 'gereformeerde' huiskamer.

⁴ Efeziërs 5: 19b.

⁵ Dit geldt natuurlijk ook op andere terreinen. Hoe praten wij b.v. met de kinderen over hun leraren, of over de dominee en 'zijn' preek? Om over de ouderlingen die net op huisbezoek geweest zijn, maar te zwijgen. Maar onze negatieve reacties kunnen de kinderen wel heel lang bijblijven!

⁶ Ik verwijs naar een artikeltje van mevrouw Idske de Jong-de Haan, preventiewerkster bij 'onze' Stichting De Driehoek, in 'Rondom het Woord' van maart 1992 (p. 55-57): 'Slapt u wel eens achter het stuur met twee borrels op? Over voorbeeldgedrag en gesprek'. In de puberteit, zegt ze, 'is de jongere gevoelig voor incongruentie: als gedrag van iemand niet overeenkomt met de taal die deze persoon spreekt. De jongere kan hiertoe in de war raken: het klopt niet met elkaar. De jongere zoekt uiteindelijk houvast in het gedrag van de ouder. Dat is concreet'.

⁷ Spraken 13: 24.

⁸ Hebreëen 12: h.

⁹ Natuurlijk maakt hei groot verschil of we met een kind van h te maken hebben of met een puber van 12. Voor het eerste kind kan 'een flink pak voor de broek' heel heilzaam zijn. Rij liet laatste kind zou je met dit opvoedingsmiddel waarschijnlijk grote schade aanrichten.

¹⁰ Ik schrijf opzettelijk 'iio'. Het lijkt er immers op dat bij steeds meer mensen hei heief doorhekt. dat een slappe opvoeding een van de oorzaken is van veel ellende in de huidige maatschappij. Ik denk aan recente uitingen van tiiitist Hirsch Ballin over het belang van normbesef. Ik denk ook aan een recente enquête van het AD over de oorzaken van toenemende criminaliteit in ons land, waarvan de uitslag in het nummer van 31 maart te lezen was onder krippen als: 'Ouders zijn te slap' en 'Voorkeur voor zachte opvoeding voorbij'.

¹¹ Dat geldt uiteraard iiii alleen voor t.v.-gebruik. Wanneer gaan we b.v. eens wat doen aan onze 'gereformeerde house-party's', die wij hardnekkig feestjes blijven noemen. Bij het afsluiten van dii artikel lees ik in het laatste nummer (maart 1992) van het 'Greijdanus-bulletin', het contactblad van de Gereformeerde Scholengemeenschap Zwolle, een indriipend cri waarschuwend artikeltje van een leraar naar aanleiding

van crii groot leest. Op een oude, onbewoonde boerderij waren minstens 100 vrijgemaakte jongeren uit alle leeftijdsklassen aan her feestvieren rond 30 kratten pils en 10 flessen bessencvrr. 'Zelden heb ik zoveel gereformeerde jongeren kotsend over het erf zien lopen. De volgende morgen zijn de mensen die volkomen laveloos langs de kant van de weg in slaap zijn gevallen (minstens 7) up een boerenkar geladen. Zij konden in een schuur op wat stro hun roes uitslapen ... Een peiling tip school onder de feestgangers was dat liet een vreselijk "gaaf" feest was. Uw kind was daar niei hij. dacht ik: het waren anderen, dacht u ... of niet.' Nec, ik citeer deze regels niet om 'onze' school een lik uit de pan te geven. Die kan aan zulke uitspattingen weinig tot niets doen. *Het is d-schuld van ons, ouders, dat zoiets kun gebeuren!*

Wanneer gaan wij de gelederen eens sluiten, en zeggen we allemaal 'nee', als onze kinderen vragen of ze naar een of ander onbestemd feestje mogen? Wanneer gaan we de school eens opbellen, of het waar is dat het om een schoolfeest gaat, en dat er leraren mee gaan? Wanneer gaan we elkaar eens opbellen, of het waar is dat die en die ook mogen? Wanneer binnen we in onze eigen huizei de alcohol eens uit het standaard consumptiepatroon? Wanneer ... gaan we in eigen kring het individualisme eens bestrijden dat we elders zo haarfijn weten aan te wijzen?

¹² Hebreëen 12: 14.

Extra nummers van De Reformatie...

... kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit rijnt de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,15
- 2 ex.: f 5,60
- 3 ex.: f 8,25
- 4 ex.: f 10,10
- 5 ex.: f 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

GEEN STREEP HALEN DOOR DE OPSTANDING

'Tot hen behoren Hymenaeus en Filetus, die uit het spoor van de waarheid zijn geraakt met hun bewering, dat de opstanding reeds heeft plaatsgehad.'

2 Timotheus 2 : 18

Je kunt op veel manieren een streep halen door de opstanding. Lang vóór Pasen deden de Sadduceeën het al. Een opstanding op de jongste dag wilde er bij hen niet in.

De Joodse Raad schrapte de opstanding ook. Hun leugen is bekend. Ze gaven de soldaten veel geld en zeiden: zeg maar, dat zijn discipelen 's nachts zijn gekomen, en dat die hem hebben gestolen, terwijl jullie sliepen.

Het kan op de manier van Thomas. Eerst zien. Dan geloven.

Spot lijkt ook een effectief middel. Paulus krijgt ermee te maken op de Areopagus. Zijn verhaal loopt uit op de opstanding. Voor de meeste wijsgeren is dat ronduit belachelijk.

De apostel is er fel tegen gekant. Hij wijst op de consequenties. Als Christus niet is opgewekt, dan is uw geloof zonder vrucht. Dan bent u nog in uw zonde! Dan zijn ook zij, die ontslapen zijn, verloren.

Nu wordt het doorzichtig. Hier zit de satan achter. Hij wil een streep halen door de opstanding. Christus moet worden teruggeduwd in het graf. Het resultaat van de verlossing wil hij ondermijnen.

Vandaag doet men het op een heel slinkse manier. Men haalt een streep door de opstanding, door er een andere draai aan te geven. Het begrip anders te vullen. Dat gebeurt echt heel subtiel. Opstanding is voortleven in verhalen. Opstanding is opstand. Het Koninkrijk van God breekt zich baan met geweld. Het nieuwe leven heeft betrekking op verandering van onze maatschappij. Je moet samen sleutelen aan de structuren van de samenleving.

Wat een verwarring!

Niets nieuws onder de zon

In feite gaat het om een oude ketterij.

Dit lijkt als twee druppels water op wat Paulus aan de kaak stelt in de brief aan Timotheus. Daar ontmoet je wel een erg merkwaardige variant op de loochening van de opstanding.

Inderdaad. Zó kan het óók. Op de manier van Hymenaeus en Filetus. Je haalt de vervulling van wat je verwacht naar je toe. Je beweert gewoon, dat de opstanding al achter de rug is. Dan valt er voor de jongste dag niets meer te

verwachten. De nieuwe dingen zijn er al. Een nieuw leven hier en nu.

Versmalling van het Evangelie

Dat spoor wordt vandaag nóg gevolgd. Op die manier wordt het Evangelie enorm versmald. Wij maken ons sterk in ons verzet tegen dit pseudo-evangelie. Het is uit den boze. Letterlijk.

Maar, met dat verzet ben je niet klaar. Nee, want het betekent óók een ontoelaatbare versmalling van het Evangelie, wanneer je de opstanding terugbrengt tot een gebeurtenis op Pasen en de Grote Morgen. Dat is een geweldige vergissing.

Wat daar tussenin ligt, is ook opstandingsterrein.

Afstand bewaren

Een ieder, die de Naam van de Here noemt, breke met de ongerechtigheid. Dat wordt met zoveel woorden gezegd. Zeker, de Here kent de zijnen. Hij heeft ze gekend, vóór Hij het fundament van de wereld legde, in zijn verkiezen-de liefde.

Hij heeft ze gekend in zijn Verbond.

Dat bleek bij het doopvont.

Ik heb je bij je naam geroepen. Jij bent van Mij! Maar, in het Verbond moet de liefde van twee kanten komen! De band met God vraagt om een radicale breuk. De Statenvertaling zegt het heel kras. Je moet af-staan van de ongerechtigheid. Afstand nemen van alles, wat met God niets te maken heeft. Afstand bewaren tot dat, wat niet naar de wil van de Here is. Weten wij dat nog in te vullen? Een voorbeeld. Kun je nog iets buiten de deur houden, omdat je van Jezus Christus bent? En, de keerzijde. Haal je wel eens iets in huis, omdat je gelooft? Eten van twee walle-tjes, dat gaat gewoon niet. Verloste mensen moeten afstand bewaren tot onverloste dingen. Vul zelf maar in. Of hebben we daar geen 'feeling' meer voor? Ja toch. We geven vanuit ons geloof een echt positief-christelijke vul-ling aan ons leven. We gaan met blijdschap naar de Kerk. Je norm ligt in het Woord van God, niet in de trend van onze tijd.

Wanneer dat bij ons gemist wordt, haal je net zo goed een streep door de opstanding. Dan sta je op een lijn met de Sadduceeën en de Joodse Raad. Dan ben je opgenomen in het rijtje van de wijsgeren op de Areopagus en Hymenaeus en Filetus, en van de moderne theologen.

Het begin is er

Wanneer we met Christus gestorven zijn, zullen we ook met Hem leven. De Catechismus verwoordt het geweldig

to the point. Dit is her gevolg van de opstanding. Je vlucht hij de zonde vandaan. Je wandelt oprecht voor Gods aangezicht. Je kent droefheid en berouw over je zonden. Se neemt je toevlucht tot het lijden en sterven van Christus. Dat hoort er echt allemaal bij.

Als we met Hein gestorven zijn, dan zullen we ook met Hein opstaan. Hier en iuu het nieuwe leven beginnen. Het begin is ei. Je leeft als mensen. aan wie je kunt zien dat hun leven uit de voegen van dood en zonde is gelicht. En daarom laat je alles schieten, wat die op Pasen herstelde band tussen hemel en aarde zo lelijk in de weg kan staan.

Wccī eerlijk, Daii hen je toch dwaas. Als je nota bene ontworteld bent aan de zonde. En dan geef je de zonde tóch weer kans oin wortel te schieten in je leven.

Hoogspanning

We zijn met de Heiland in de hemel gezet. En nu is het de bedoeling, dat er harmonie is tussen ons leven daar en hier. Calvijn 7ei het heel sterk. Wij leven in de wereld, maar zo, dut wij ook in de hemel leven.

Nu kan ik er gewoon niet meer omheen. Er bestaat inderdaad een spanning tussen het Evangelie van Christus' opstanding en mijn dagelijkse leven. Een hoogspanning, die via de transformator van mijn leven door het geloof in de Zoon van God wordt omgezet in strijd.

Pasen is wel het feest van de vrede met God. Maar het is niet het feest van de vrede met de wereld. De strijd ontbrandt na Basen pas in volle hevigheid. De satan wil Christus terugduwen in het graf. Hij wil een streep halen door de opstanding. Het is erop of eronder.

Zullen we er tegen vechten?

Zullen we vechten tegen futloosheid en verslapping? Tegen ongeïnteresseerdheid. Zullen we vechten tegen wereldgelijkvormigheid en een half christendom? Zullen we vechten... strijden de goede strijd van het geloof. En zullen we dat samen doen in de Kerk, schouder aan schouder en van hart tot hart?

Samen met Christus, die het gevecht al lang voor ons gewonnen heeft.

Hij heeft zich overgegeven in de dood.

Daarom leef je voor Hem.

Hij heeft je liefgehad.

Daarom heb je Hem lief.

Je haalt toch zeker geen streep door de opstanding?

A. van Houdt

VRIJMAKING ALS VERNIEUWING

Herbouw nu de brand

Iedere reformatie kenmerkt zich door haar streven naar 'houden' en 'behouden' – dat was vorige week ons (hema. Beeldenstormers slaan alles kort en klein en het zijn de revoluties, die dergelijke vandalen de ruimte geven.

Een reformatie wil juist met nieiiwc liefde omgaan met het oude bezit. Ook in de geschiedenis van de Vrijmaking is dit kenmerk duidelijk aanwijsbaar.

Hieraan moet nu een volgende overweging toegevoegd worden. Want in iedere reformatie komt ook een element van vernieuwing mee. Er is een conflict geweest; moeilijkheden hebben zich in de loop van de tijd opgehoopt en tot een zware botsing geleid. Verdrikt, schade en schande waren het gevolg en er is niemand, die dat nóg eens wil beleven.

Dus komt er bezinning op gang over de oorzaken van de botsing en ieder vraagt zich af hoe herhaling kan worden voorkomen. Kortom: men wil het beter doen dan destijds. Om ons nu te beperken tot het gebeuren van de Vrijmaking: de generatie van de jaren-30 en 40 had de zwakke plekken van de gereformeerde samenleving ontdekt en wilde (vanzelfsprekend) juist op die punten versterkingen aanbrengen.

Wij wagen een poging om deze begeerte naar vernieuwing in kort bestek te schetsen.

De aanloop in de jaren-30

De gemeenteleden die vanaf 1944 de weg van de Vrijmaking gingen, hadden al een lange tocht achter de rug. De meesten van hen kwamen rechtstreeks uit de jaren-30 vandaan. Moeilijke en rijke jaren waren het geweest¹ en het laat zich denken, dat men in 1944 de herinnering daaraan niet kwijt was.

Laten we een paar dingen uit die erfenis aanstippen.

– In de dertiger jaren begon zich een vernieuwing af te tekenen in het denken over de altijd actuele vraag naar de roeping van een gereformeerde kerk.

Men was in staat eigen erfenis kritisch te beschouwen en te schiften. Men kreeg oog voor de scholastieke vorm waarin menig stuk van de leer in de kerk, op de catechisatie en in de verenigingen werd behandeld. Er ontstond een verlangen naar verfrissing van de prediking en men begon na te denken over de heilshistorische verbanden waarin de bijbel de grote daden van God vertelt.

Bovendien kreeg men beter inzicht in de aard van de leer van de kerk: de catechismus-prediking was er om

- de leer van het verbond mee te geven aan jong en oud.
- In het verlengde daarvan mocht men ontdekken dat er ook op een positieve wijze gesproken kon worden over de zekerheid van het geloof op grond van de beloften van Gods verbond. Met name K. Schilder en A. Janse hebben veler ogen geopend voor de onhoudbaarheid van menige kuypertiaanse constructie op het punt van de kerk, het verbond, de doop, het zelfonderzoek en het cultuuroptimisme (in de leer van de gemeenegratie).
 - In de loop van de jaren-30 moest men tot zijn schrik ontdekken, hoezeer de gereformeerde kerk tussen de twee oorlogen betrokken was geraakt in het streven naar stabilisatie en consolidatie van de politieke macht van de ARP.
- De kerk-als-instituut was de knecht van de kerk-als-organisme en het grote 'calvinisme'-ideaal moest alle kerkelijk krakeel overkoepelen en dempen.² Wie ooit wil nadenken over het na de Vrijmaking opgedoken en op het eerste gezicht wat mistige begrip 'ethisch conflict' zal in de buurt van 1930 zijn onderzoek moeten beginnen. Het was de arrogantie en corruptie van deze macht, waarmee men zich in 1944 in staat van oorlog wist.

Het vervolg in de jaren na de Vrijmaking

Wanneer dan vervolgens de kerkelijke Vrijmaking zich baan breekt en ook metterdaad als een bevrijding wordt ervaren, spreekt het vanzelf dat men zo snel mogelijk de draad van de jaren-30 opneemt.

Om een aantal voorbeelden te noemen:

- Men ruimt zo snel mogelijk een twistpunt op, dat tientallen jaren de sfeer had bedorven: de Theologische Hogeschool ontvangt de erkenning van haar promotierecht (synode te Enschede, 11 oktober 1945).
- Men herordent het jeugdwerk als werk in de gemeenschap der heiligen en ontdoet dat werk van de kuypertiaanse ballast op het punt van de methodiek en de verhouding tussen vereniging en kerkeraad.
- Men breekt met het gemakkelijke pluriformiteitsdenken, dat het confessionele spreken over de kerk uit de aandacht had verdrongen en de zgn. 'interkerkelijkheid' iot een gemakkelijk te hanteren vanzelfsprekendheid had gemaakt.
- Men is zich daarom tegelijk temeer bewust van de roeping om verstrooide en verwarde kinderen van God bijeen te brengen (het 'Getuigenis' van de synode van Groningen-1946).
- In dezelfde lijn ligt het unanieme besluit uit 1946 om met nieuwe ijver en inzet het contact met de Christelijke Gereformeerde Kerken te zoeken. Van deze christelijke gereformeerde kerk zegt de synode, dat zij 'met ons staat op dezelfde basis van Gods Woord en de Drie Formulieren van Eenigheid' (*Acta*, p. 48). En de rapporterende commissie verklaart dat zij van harte onderschrijft het streven om 'te komen tot kerkelijk samenleven van alle kerkformaties of groepen, welke

zich met woord en daad stellen op de basis van Gods Woord. de Drie Formulieren van Eenigheid en van de Kerkenordening' (p. 167).

Terugziende op het verleden, constateert deze commissie: sedert 1834 'is de begeerte naar kerkelijke ?amenleving met allen, die staan op den grondslag van Gods Woord en de belijdenis, in onze Kerken levendig gebleven, en heeft onder den zegen des Heeren ook enkele malen geleid tot vereeniging van wat tevoren kerkelijk gescheiden leefde. En al is dat verlangen ook wel eens ingezonken, en het gevaar groot geweest, dat onze Kerken tevreden zouden zijn met het bereikte, door de gunst des Heeren over ons is vooral de laatste 20 jaar de drang naar kerkelijk samenleven van wat bijeenhoort, sterk toegenomen. Dat tegen de binding aan zekere leeruitspraken bezwaar werd gemaakt, geschiedde mede, omdat duidelijk was, dat de vereeniging met de Chr. Gereformeerden daardoor zou worden verhinderd... Ja ook van de vrijmaking moet worden gezegd, dat zij niet in de laatste plaats geschiedde om aan het sectarisme dat in de Geref. Kerken door de "binding" was ingedrongen, zich te ontworstelen en den weg open te houden voor de kerkelijke eenheid van alle Geref. belijders' (p. 167, 168).

Na de weinig fortuinlijke contacten in de jaren-30 was dit besluit van 1946 duidelijk een nieuwe inzet, die door de kerkelijke gebeurtenissen sinds 1942 was gestimuleerd.

- De nieuwe liefde voor de gereformeerde confessie leidde al spoedig tot het inzicht, dat gereformeerd onderwijs aan de kinderen van de gemeente voorkeur verdient. Het bleek een vruchtbaar inzicht te zijn en een belangrijk effect van de kerkelijke strijd over de positie van de gedoopte kinderen van de gemeente te concretiseren.
- Niemand zal destijds beseft hebben dat deze investering in de jeugdvorming verre consequenties zou hebben in de geseculariseerde na-oorlogse cultuur, waarheen wij op dat moment op weg waren.
- Het diakonaat moest zich grondig herbezinnen en zijn eigen wortels opnieuw leren kennen in de actualiteit van de na-oorlogse samenleving. Toenemende invloed van het socialisme in de politiek verplichtte de diakenen zich te heroriënteren binnen een nieuwe maatschappelijke structuur. Zonder de nieuwe wetgeving te negeren kon zij zich ook niet ondergeschikt maken aan de diverse vormen waarin een complete verzorgingsstaat zichzelf trachtte te verwezenlijken. Dus werd er veel nagedacht, gesproken en georganiseerd op het gebied van hulpverlening en maatschappelijk werk.
 - De politieke activiteiten buiten het gevestigde patroon van de ARP en het kuypertiaanse 'Program' vroegen om diepgaande bezinning. De Drie Formulieren van Eenheid zijn wel fundamenteel voor al ons denken en bezig zijn als gelovigen, maar zij bevatten daarom nog niet een ontwerp-grondwet voor de democratie van het

Koninkrijk der Nederlanden.

Wat een activiteit is er toen losgekomen in het kader van het formuleren van politieke richtlijnen van het GPV!

- Er zouden nog allerlei andere voorbeelden te noemen zijn. Tijd en ruimte zouden mij ontbreken. wanneer ik ging verhalen van GSA en GVI, E&R en DVN, de Wegwijzer en het ND. De Vuurbaak en De Wijngaard, het GPC en de 'Groen'.

De gegeven illustraties mogen genoeg zijn voor onze stelling, dat er ten gevolge van de Vrijmaking veel vernieuwing tot stand gebracht is.

Dat brengt ons bij de vraag, hoe wij dit geheel van ondernemingen en organisaties moeten taxeren.

Wij zullen in de eerste plaats ons daarover moeten verwonderen. Toen de getallen letterlijk gedecimeerd werden, kwam er een ongedachte hoeveelheid geestelijke energie los. In dat opvallende verijnsel zullen wij het werk van de Geest mogen herkennen. Hij heeft ervoor gezorgd dat het Woord niet schaars werd en dat er veel (offer)bereidheid bleek om te bouwen en te vernieuwen.

Dat zal ons – in tweede plaats – behoeden voor een pres-tatie-denken, dat uiteindelijk slechts kan eindigen in een drijfverig wetticisme of in een zeer onreformatorische zelfvoldaanheid. En in de derde plaats hoeft niemand meewarig naar dat gereformeerde organisatieleven te kijken. Hij mocht de vmcht van de Geest eens over het hoofd zien.

Er valt genoeg te kritiseren en te verbeteren. Maar gereformeerde organisaties zijn niet bedoeld als beschutte plekjes van waaruit amechtige gereformeerden op veilige afstand naar de boze wereld kunnen kijken. Het waren en zijn gestalten van onze gemeenschappelijke dienst aan onze God – hulpmiddelen tot onderlinge dienstverlening met het oog op onze roeping in de wereld van onze God.

Wij zijn bewaard gebleven voor de steriliteit van een gemeenschap, die haar identiteit moet bevestigen door middel van de verheerlijking van eigen verleden en het koesteren van dierbaarheden, die onbereikbaar zijn voor kritiek vanuit het Woord van God.

De kerk blijft een gebouw-in-wording

Met elkaar zijn wij ervoor verantwoordelijk dat deze bereidheid tot vernieuwen levend blijft in onze gemeenschap. Het laai zich denken dat men na een brand de herbouw en herinrichting van eigen huis ter hand neemt en voltooit om vervolgens het hoofdstuk 'vernieuwing' af te sluiten. In dat geval zou het conservatisme uiteindelijk als de grote overwinnaar te voorschijn komen. Menige vernieuwingsactie is daarin vastgelopen – zo leert de geschiedenis. In zo'n geval worden consolidatie en stabilisatie de grote prioriteiten. Het fraai herbouwde huis gaat nog een tijdlang mee, maar voortgaande vernieuwers zijn niet meer welkom. De status quo van de tevreden burgers verdraagt de onrust van de vernieuwers niet langer. Denkt aan de gang van zaken in de gereformeerde kerken tussen

de twee wereldoorlogen! Het begrip 'onder ons gangbare meningen' (1936) wordt de maatstaf van onderzoek en kritiek. De lucht van het gereformeerde binnenhuis slaat ons in zo'n formule in het gezicht. Intussen wordt de stem van jongere kerkieden niet meer gehoord en de onderlinge vervreemding van de geïeraties zet zich sneller door dan menigeen vermoedt. Wij kunnen ook zeggen: het vuur van de Geest wordt uitgeblust. En dat in de kerk van het Woord!

Voor ons betekent dit: wij moeten een innerlijke bereidheid kennen om vijftig jaar na de Vrijmaking vanuit het levende Woord van God na te denken over de vraag, wat de 'vernieuwing van ons denken' concreet betekent, opdat wij 'mogen onderkennen wat de wil van God is, het goede, welgevallige en volkomene' (Rom. 12 : 2) in de radicaal veranderde cultuur van de jaren-90. Dat betreft zaken als verdere modernisering van het kerkboek, uitbreiding van het aantal gezangen, nieuwe catechisatiemethoden. Maar het betreft niet minder een nieuwe bezinning op onze politieke roeping, onze persoonlijke ethiek, onze hulpverlenings-instrumenten in een ontredde wereld, onze missionaire roeping ten aanzien van verre en nabije naasten.

Handen vol werk voor een gemeenschap die haar naam ('gereformeerde kerk') wil waarmaken.

Dat hoort nu ook bij dat 'kleine begin' van de 'nieuwe gehoorzaamheid'. waarvan onze belijdenis spreekt (antw. 114 Heid. Cat.).

C. Trimp

¹ Niet lang geleden (24 aug. 1991) schreven we daarover in deze rubriek. jrg. 66, p. 932-934.

² Zie het brede overzicht in de dissertatie van W.G. de Vries, *Calvinisten op de tweesprong. De Internationale Federatie van Calvinisten en haar invloed op de onderlinge verhoudingen in De Gereformeerde Kerken in Nederland in de dertiger jaren van de twintigste eeuw*, Groningen 1974.

Waarom blijft u klagen over een

& slecht geheugen?
VERGEET NOOIT MEER gezichten, namen, adressen, data, getallen, enz door onze unieke cursus voor succesvolle geheugentraining!

Ontdek het geheim van een STERK GEHEUGEN en hoe u bijv. vreemde talen veel sneller kunt leren.

BON voor een GRATIS prospectus
Naam en adres:

DF

Zenden aan: MEMOSCHOOL, Antwoordnummer 1044,
6000 VB WEERT Geen postzegel nodig

KINDGERICHT II

Gevraagde reactie gegeven

Twee maanden geleden, in het nummer van 7 maart, heb ik Willy Rakker-Huizinga gevraagd te reageren op een aantal kritische opmerkingen van mij, in verband met de manier waarop kleine kinderen in de kerk benaderd kunnen worden.

Om het geheugen even op te frissen. Mevrouw Rakker is van mening dat kinderen eigenlijk in elke kerkdienst door de dominee persoonlijk aangesproken moeten worden. Het liefst zo, dat de kern van de preek in voor hen begrijpelijke woorden wordt uitgelegd.

Daartegen heb ik ingebracht dat lang niet alle preekstof daarvoor geschikt is. Ik ben er wel voor ook de hele kinderen in de kerk aan te spreken, maar dan alleen wanneer de tekst of de preekstof daar inhoudelijk aanleiding toe geeft.

Overigens zijn we het er samen over eens dat alle leeftijden kerkgangers in elke kerkdienst moeten ervaren. Dit zij er helemaal bij haren. Ook voor de kleuters moet je zoveel aandacht hebben dat ze graag naar de kerk gaan. De vraag blijft alleen: hoe doe je dat.

Nu is het niet mijn bedoeling via deze discussie te komen tot een herhaling van zetten. Ik kan er best mee leven dat we op een onderdeel van mening verschillen. Maar de reactie van mevrouw Bakker, in het Nederlands Dagblad van 7 april, bevat een aantal elementen die het de moeite waard maken nog eens te reageren. Juist met de bedoeling om elkaar verder te helpen. Want dat is de intentie van haar en mijn manier van schrijven: door via discussie te groeien in de zaken die ons bezig houden.

Inlevingsvermogen van kinderen

In de eerste plaats moet ik een misverstand uit de weg ruimen.

Wellicht heb ik me niet duidelijk genoeg uitgedrukt, maar in ieder geval heb ik niet bedoeld te zeggen wat mevrouw Bakker als volgt uit mijn woorden opmaakt: 'Ds. Folkers (en anderen) maken echter een fout door begrip en inlevingsvermogen van kinderen te vragen in de wereld van volwassenen. Daar is deze categorie niet toe in staat. Je vraagt het onmogelijke van een kind. Het is te vergelijken met een volwassene die een kind vriendelijk vraagt over een muur van anderhalve meter te springen. terwijl het kind met inzet van al zijn energie en concentratie slechts over een muur van een halve meter kan springen. De volwassene blijft maar aanmoedigen. Zo'n kind is de wanhoop nabij.'

De hier geciteerde woorden onderschrijf ik van begin tot eind. En dat niet pas nadat ik ze in het Nederlands Dag-

blad heb gelezen, maar ook al ver voordat ik mijn eigen bijdrage inleverde voor De Reformatie. Ik had dan ook iets heel anders op het oog.

Want waar ging het om. Mevrouw Bakker zegt: je moet je als volwassene inleven in de wereld van de kinderen. Pas dan kun je ze aanspreken op hun niveau. Goed, daar zijn we het samen over eens. Maar daartegenover heb ik gesteld: vergeet niet dat ook kinderen zich moeten leren inleven in de wereld van de volwassenen! Om het nog eens letterlijk te citeren: 'het is (toch) niet de bedoeling dat wij kinderen alleen maar binnen hun eigen denkraam benaderen. Ik bedoel: kinderen moeten op hun beurt leren begrijpen dat ouderen leven in een volwassen klimaat en dat ze van daaruit spreken en handelen. Groeiend begrip daarvoor zal dan ook de kinderen op hun beurt moeten vormen'.

Ik geef dadelijk toe dat deze korte manier van zeggen misverstand kan oproepen. Daarom zal ik proberen het nader uit te leggen. Kinderen hebben een heel eigen kijk op de wereld van de volwassenen. Die wereld is op zichzelf hard en moeilijk. En als de volle waarheid ervan tot kinderen zou doordringen, zouden ze zich er niet eens in kunnen handhaven. Wat doen kinderen dus: zij observeren die wereld en verweiden wat zij waarnemen in hun eigen fantasie en spel. Zo komen zij klaar met de meest gecompliceerde zaken: oorlog en dood, trouwen en kinderen krijgen, rampen en kerkdiensten. Dat is de geëigende manier waarop kinderen leren om te gaan met de onbegrijpelijke wereld van volwassenen. Ze negeren de realiteit dus niet, maar maken haar voor zichzelf hanteerbaar. En pas in de loop van de jaren zullen zij spel en fantasie vervangen door een beleving van de werkelijkheid. Zo zie je dus kinderen 'begrafenisje' spelen, en 'krijger-tje'. Zo zijn ze bezig met 'vader-tje en moeder-tje' of met 'kerkdienstje'.

En nu lijkt het me pedagogisch een enorme blunder wanneer je kleine kinderen exact en rationeel gaat uitleggen wat ze eigenlijk aan het spelen zijn. Dan is de lol er af, dan is het geen spel meer. Maar wat erger is: dan is zo'n kleine ook niet meer in staat op zijn of haar niveau de volwassenen-wereld te verwerken! Dan wordt het veel te zwaar voor hen.

Want spel en fantasie zijn hun middelen om te 'groeien in begrip' voor de wereld van de volwassenen. Illustratief hiervoor vind ik de reactie van het door Willy Bakker geciteerde kind, dat een dominee die spreekt van de brandende toom van de Here als volgt 'verklaart': de dominee heeft geprekeerd over de toren van Babel, die in brand stond. Ik denk dat je als ouder dan veel beter kunt zeg-

gen: 'goed zo, je hebt goed geluisterd'. dan dat je alsnog gaat uitleggen dat die dominee iets heel anders heeft bedoeld.

Terug naar de preek

Kun je nu in de preek zo aandacht geven aan kleine kinderen, dat zij zich ook door de boodschap ervan voelen aangesproken? Ik kan daar niet in geloven. Tenminste wanneer je daar een algemene regel van maakt. Let wel: je kunt kinderen wel in een preek zo benaderen dat zij zich aangesproken voelen. Maar dat is iets anders dan dat zij de boodschap van de tekst meenemen. Daarvoor is de preek een veel te gecompliceerd middel, volgens mij. Als je voor volwassenen al een half uur nodig hebt om de bedoeling van de tekst duidelijk te maken voor het leven hier en nu, dan moet je je niet verbeelden dat je hetzelfde bereikt voor kleuters in een paar zinnen. Zelfs niet op hun niveau, want dat maakt het alleen maar moeilijker.

Wat doe je dus eigenlijk? Je maakt tijdens de preek ruimte om aandacht te geven aan kinderen. Doe je dat om ze de boodschap van Gods Woord van die dag op het hart te binden? Misschien wil je dat wel, maar je eigenlijke doel is om ze bij de kerkdienst te betrekken, om ze het gevoel te geven dat ze er ook bij hoi-eil.

En daar kom ik terug op wat ik eerder heb beweerd: volgens mij is de preek, in het geheel van je liturgische mogelijkheden, daarvoor het minst geschikte middel.

Ik geloof ook niet dat je dat vanuit de bijbel kunt verdedigen. De bijbel gaat ons wel voor in aandacht vragen voor kinderen. Maar dat gebeurt, volgens mij, telkens op catechetisch of liturgisch niveau. De prediking van Gods Woord gaat nagenoeg altijd over de hoofdjes van de kinderen heen. Uitgezonderd die keren, waar de HERE God een speciale boodschap voor kinderen heeft.

Ook de Here Jezus, zelfs wanneer Hij de kinderen tot zich roept, spreekt over hun hoofden de volwassenen aan. Maar met zijn handen zegent Hij de kleinen. Op liturgische wijze merken we zo dat ze bij de Heiland horen.

Preken voor oudere kinderen

Een heel ander verhaal is hoe je de oudere jeugd benadert in de preek. Wanneer de wereld van fantasie en spel plaatsmaakt voor het ontdekken van de realiteit van de volwassen samenleving, moeten zulke kinderen ook via de prediking stuur krijgen.

Laten we daarbij wel bedenken dat deze jeugd ook nog eens intensief begeleiding krijgt via de catechisatie en het jeugdwerk. Om van het nut van een goede opvoeding thuis nog maar te zwijgen!

Maai, dat alles neemt niet weg: vanaf zo'n jaar of twaalf moeten kinderen zich bewust oefenen in het luisteren naar en in zich opnemen van de boodschap van de preek. En predikanten doen er goed aan daarmee heel nadrukkelijk rekening te houden.

Dat betekent inderdaad dat je cliché's uit de weg moet gaan, dat je de vragen van deze tijd serieus moet nemen, dat je niet zinloos in herhaling moet vallen, dat Je frisse

taal moet spreken. dat Je mei warmte en betrokkenheid moet spreken. De jeugd eist helemaal niet dat je gewild populair wordt. laat staan banaal. Ze begrijpen best dat je spreekt namens je Zender uit de hemel. Als het maar echt is, en bij de tijd.

Het is goed wanneer predikanten daar moeite voor doen. En dat ze daarvoor hulp zoeken bijvoorbeeld het GVI en bij mensen, die met jongens en meisjes van deze leeftijd omgaan.

Waar ze preken dat de boodschap hij deze leeftijd goed overkomi, zal ook vruchten afwerpen voor heel veel anderen.

Betrokkenheid bevorderen

Soms kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat van de dominee gevraagd wordt zich in gewenste bochten te wringen tijdens de preek, omdat de vaste liturgieën als een keurslijf worden ervaren. Ik zal uitleggen wat ik bedoel.

Iedereen is het er over eens dat alle kerkgangers zich in de kerkdienst op hun plaats moeten voelen. Alleen, voor bepaalde soorten kerkgangers moet je dan wel aparte aandacht kunnen inruimen. Nu biedt onze liturgie, zeg men, geen ruimte om zulke aandacht te geven. En dus wordt die wens doorspeeld naar de man, die tijdens de preek nog wel manoeuvreren kan: de dominee.

Alsof de homiletiek niet zijn eigen normatieve en liturgische wetten kent!

Wie de betrokkenheid van alle kerkgangers wil bevorderen, zal moeten bezien welke liturgische opdracht een ieder afzonderlijk heeft. Dan geldt voor de predikant dat hij het Woord van God helder en indringend op het hart van de hoorders moet binden. Maar binnen de liturgische ruimte mag hij de gemeente voorgaan in het geven van een gedifferentieerde en veelkleurige reactie.

En zelfs als je je daarbij strikt gebonden voelt aan de liturgieën van Kampen en Middelburg, heb je nog vele mogelijkheden.

Om een paar suggesties te noemen.

Niet elke kerkdienst is een zondagse dienst. Een trouwdienst, een bid- of dankstond, een jaarwisselingsdienst mag vragen om een eigen invulling. En daarvoor kun je, in samenwerking met de school bijvoorbeeld, best bijzondere elementen (teksten, gedichten, liederen) instuderen. Het is niet verboden om bij gelegenheid een beurtzang in te lassen, waarbij kinderen hun eigen stem mogen laten klinken.

Alleen, roep ze dan wel bij elkaar voorin de kerk, anders gaat hun geluid verloren.

Jeugd kan ingeschakeld worden via koorzang en muziekinstrumenten. Zij kunnen de diakenen assisteren bij bijzondere collecten.

Als de dominee een tekst kiest, waarbij een prachtig bijbelgedeelte past dat kinderen op school kunnen leren, is er niets op tegen na de handdruk de kinderen op het podium te roepen om hun verwerking uit te zingen.

Een enkele keer kan de dominee, bijvoorbeeld hij verha-

lende of feeststoffen de tekst aan de kleiiterjuf doorgeven. Zij vertelt het verhaal aan de kinderen, deze maken een mooie tekening en die hang je voor de dienst in de kerk op. Een andere keer zou je, in plaats van met de kerkeraad weg te lopen, bij de uitgang een kleurplaat aan de kleuters kunnen uitdelen.

Waarom mag een dominee bij een belijdenisdienst zijn catechisanten wel een tekst meegeven, en zouden catechisanten niet zelf in een gekozen tekst of lied hun geloof mogen be-amen? Het is niet verboden kerkgangers (jong of oud) in te schakelen bij de voorlezing van de bijbel of de belijdenisgedeelten.

Kortom: wie creativiteit genoeg heeft, vindt zelf wel wegen om kerkgangers op bijzondere manieren te activeren. Waar een wil is, is ook een (legale) weg. Kerkordelijke bepalingen over de liturgie kunnen toch nooit de bedoeling hebben om bijbelse vormen van creativiteit te verstikken?

Wanneer we met elkaar bereid zijn in deze richting verder te denken, zal de claim op de prekende dominee verminderen. En dat komt zijn boodschap, voor jong en oud, alleen maar ten goede.

Schitterend vond ik de foto van Jaco Klainer, die in het ND stond bij het artikel van Willy Bakker. Een kleuter, door zijn moeder vastgehouden terwijl hij op de stoel staat: één brok concentratie voor wat er (waarschijnlijk bij het doopvont) gebeurt. Over de zaak zijn we het van harte eens.

H. Folkers

LITERATUUR

DE RENAISSANCE

II (slot)

Vondel en Joseph in Dothan

Inleiding

'Ja Vader laat de menschen ruicken'

'Hoe Ghij de quaden kunt gebruiken'

'Ten goede van het aerdsch geslacht'

Op deze manier verwoordt Joost van den Vondel de hoofdgedachte van *Joseph in Dothan*, een van zijn 32 drama's. Dit artikel is in de eerste plaats gewijd aan de persoon Vondel die voluit Renaissance-kunstenaar was. In de tweede plaats is dit artikel bedoeld om informatie te geven over vorm en inhoud van een renaissancistisch drama.

Leren

Joost van den Vondel werd in 1587 in Keulen geboren. Hij groeide op in een doopsgezind gezin. Zijn ouders waren afkomstig uit Antwerpen en waarschijnlijk om hun geloof uitgeweken naar Keulen. Het gezin verbleef daar niet lang, want vanaf 1596 woonden ze in Amsterdam in de Warmoesstraat. Vondel trouwde in 1610 met Maaïke de Wolff en samen met zijn vrouw zette Vondel de zijden kousenzaak van zijn vader voorl.

In 1606 werd Vondel lid van de rederijkerskamer: 't Wit Lavendel. In een rederijkerskamer oefenden dichters zich in de schone schrijfkunst. Sinds 1585, toen na de val van Antwerpen, zich veel immigranten uit het Zuiden in Amsterdam vestigden, was 't Wit Lavendel het trefpunt voor de schrijvende kunstenaars uit het Zuiden. Naast 't Wit Lavendel bestond d'Eglantier, de rederijkerskamer voor gevestigde Amsterdammers als Hooft en Bredero. In 1632 gingen beide kamers samen en dat was aanleiding voor de bouw van de Amsterdamse schouwburg, die in 1637 feestelijk werd geopend met Vondels *Gijsbrecht van Aemstel*.

Na 1610 liet Vondel de zaak steeds meer over aan zijn vrouw om zich te wijden aan de studie en de dichtkunst. Hij had een gelukkig huwelijksleven, maar daar kwam in 1632 verandering in. Toen stierf zijn zoontje Constantijn, in 1633 stierf zijn achtjarig dochtertje Saartje en in 1635 stierf zijn vrouw.

In 1641 ging Vondel over naar de rooms-katholieke kerk. De reden tot deze stap werd gevormd door een aantal factoren: Vondels aard was prachtlievend en vond geen bevrediging bij de sobere protestanten, hij had voorkeur

voor een centraal gezag, hij ergerde zich aan de voortdurende onderlinge godsdiensttwisten bij de protestanten en zijn dochter Anna was al rooms-katholiek geworden.

In 1643 deed Vondel de zaak over aan zijn zoon Joost jr. Deze ging in 1656 failliet en liet de voor die tijd enorme schuld na van f 40.000,-. Brandt, de biograaf van Vondel, zegt van hem dat hij 'kleen van geest en los van hoofd was'. Vader Vondel wilde de smet op de familienaam wegwerken en wilde de schuld betalen. Om hem te helpen stelde het stadsbestuur hem aan als boekhouder voor het, toen, forse salaris van f 650,- per jaar. In 1668 werd hij gepensioneerd als boekhouder met behoud van het salaris tot zijn dood. Die kwam in 1679.

Geloof

Het geloof nam in het leven van Vondel een belangrijke plaats in. Aard en ontwikkeling van zijn werk werden er door bepaald. Toen hij in 1621 ernstig ziek was, schreef Vondel: Ghebedt uytgestort tot Godt over mijn geduerigh quijnende sieckte. Het gedicht eindigde met een belofte aan God: Hier op aarde zal mijn muze U prijzen als ik beter mag worden. Vondel probeerde deze belofte trouw te blijven in de bijna 60 jaren die hij daarna nog kreeg.

Volgens roomse Vondelkenners was Vondels overgang naar de rooms-katholieke kerk de beslissende stap in zijn ontwikkeling als kunstenaar. Pas na zijn bekering was volle ontplooiing mogelijk. Daarna schreef Vondel, volgens hen, zijn grote meesterwerken. W.A.P. Smit, de protestantse kenner van Vondel ziet die bekering als een bijkomstigheid, die bij Vondel in wezen geen breken met het oude was. Smit legde verband tussen de Moderne Devotie, uit de late Middeleeuwen, en de doopsgezinden uit de 16de eeuw. Bij beide stond de Imitatio Christi centraal. Bovendien waren de doopsgezinden, van alle protestanten, de meest radicale aanhangers van de individualiteitsgedachte in het geloofsleven. De doopsgezinden hadden geen bindende belijdenis, geen georganiseerde kerk en geen speciale leraars. Iedere gelovige was slechts verantwoording schuldig aan God en aan zijn geweten. Het mooi klinkende beginsel zorgde in de praktijk voor veel problemen. De doopsgezinde broederschap werd verscheurd door de strijd tussen de vrijheidslievenden en de gezagzoekers. Vondel leed zo onder die verdeeldheid dat hij tenslotte brak met de doopsgezinden en overging naar de rooms-katholieke kerk. Maar Vondel bleef trouw aan een aantal belangrijke doopsgezinde principes. Hij wilde leven naar de Imitatio Christi, in liefde en nederigheid. Hij had een heimwee naar verbondenheid met allen die in heden en verleden in Christus waren en hij kende een sterke drang om zich als leek met de theologie te bemoeien.

Met bovengenoemde opvattingen wierp Vondel zich ook in de strijd tussen remonstranten en contra-remonstranten. Het felst keerde Vondel zich tegen de leer van de uitverkiezing zoals die door de contra-remonstranten verdedigd werd en door de synode van Dordrecht werd vastgelegd in de Dordtse Leerregels. De leer van verkiezing en ver-

werping was voor doopsgezinden volkomen absurd, want de wilsvrijheid van de mens werd erin ontkend en zonder vrije wil werd het streven naar de Imitatio Christi tot een dwaasheid. Vondel kon niet geloven aan de oprechtheid van de gereformeerde predikanten. Hij zocht achter hun optreden een verborgen motief. Eerst wilden ze, volgens hem, macht over de zielen krijgen om dan alle macht in stad en staat aan zich te trekken, zoals Calvijn gedaan had in Genève. Zo zag hij de gereformeerde predikanten als vijanden van God en als aanhangers van de duivel. Op deze manier wordt Vondels felheid, o.a. in zijn hekel-dichten, voor ons duidelijk.

Uiteindelijk werd heel Vondels wereldbeeld bepaald door de volgende antithese: liefdeloosheid en hoogmoed als luciferistisch (satanisch) tegenbeeld van de liefde en de nederigheid van de Imitatio Christi (het martelaarschap). Deze tegenstelling kreeg meer dan eens gestalte in zijn treurspelen. De opstand tegen God, het satanische, zien we bijvoorbeeld duidelijk in Lucifer en het martelaarschap in *Joseph in Dothan*.

Vondel vervreemde van de doopsgezinden en hij verachtte de gereformeerden. Zo kreeg hij belangstelling voor de roomsen, die in Amsterdam als een soort martelaren in het verborgene hun geloof handhaafden en trachtten te verbreiden. Hij kreeg roomse vrienden; zij wezen hem op het martelaarschap van de oude christelijke kerk en in hen herkende Vondel de ideale gemeente.

Werk algemeen

Veel onderwijs had Vondel nog niet gevolgd, toen hij op 9-jarige leeftijd in de zaak van zijn vader aan het werk gezet werd. Pas na 1621 kon hij door zelfstudie zijn talenten ontwikkelen. Hij studeerde o.a. theologie en Latijn en had verder een brede belangstelling. Op latere leeftijd begon hij nog Grieks te studeren. Vondel leefde voor de kunst en voor zijn studie. Zijn geestelijk voedsel zocht hij in de Bijbel en, naar de gewoonte van die tijd en in navolging van geleerde vrienden, in de Klassieke Oudheid. Toch werd hij niet het type van de wereldvreemde geleerde. Met zijn werk stond hij middenin zijn tijd. Hij leefde hartstochtelijk mee met alles wat in eigen land, maar ook daarbuiten, gebeurde.

Vondels werk kreeg een enorme omvang. Hij beoefende alle drie de literaire hoofdgenres, al namen lyriek en dramatiek een belangrijker plaats in dan de epiek.

De lyriek kunnen we als volgt verdelen:

- gelegenheidsgedichten*. Het was de gewoonte van de tijd om ter gelegenheid van geboorte, huwelijk en sterven gedichten te schrijven om die hoogtepunten in een mensenleven vast te leggen.
- historische gedichten*. Begin 17de eeuw vonden er veel belangrijke gebeurtenissen plaats. De dichter zag het als zijn taak die vast te leggen voor het nageslacht. Bovendien bleven de mensen zo op de hoogte met wat er in eigen land en andere landen gebeurde.
- hekeldichten*. Dit waren de protestliederen van die tijd. Hierin ging Vondel fel tekeer tegen o.a. de gere-

formeerde predikanten en hun optreden in de politieke en godsdienstige twisten van de 16de eeuw.

Drama

Het belangrijkste genre dat Vondel beoefende was de dramatiek. Toneel was voor de 17de eeuw wat de roman voor onze tijd is. Deze kunstvorm leende zich prima om het actuele gebeuren uit te beelden. De meeste bekende vormen van het drama waren de tragedie of het treurspel en de komedie of het blijspel. Vondel wilde klassieke tragedies schrijven en zijn leven lang is zijn grote vraag geweest aan welke regels deze tragedies moesten voldoen. Het antwoord op die vraag zocht hij bij geleerde tijdgenoten en door zelfstudie.

De regels voor de klassieke tragedie stonden pas eind 17de eeuw, met het classicisme, vast. Tot die tijd was het genre in ontwikkeling. Vondel volgde steeds de kunsthistorische inzichten van grote tijdgenoten als Heinsius, Grotius en Vossius. Zij hadden een klassieke opleiding gehad. Ondanks zijn zelfstudie durfde Vondel nauwelijks bij die mensen in de schaduw te staan. Hij werd de pionier-in-de-praktijk. Zijn streven was tragedies te schrijven die zo dicht mogelijk bij het voorbeeld van de klassieken stonden. Daarom schreef hij zijn toneelstukken altijd naar de laatste actuele eisen.

De voornaamste kenmerken van de klassieke tragedie waren in die tijd:

1. Een tragedie bestond uit 5 bedrijven.
2. Na ieder bedrijf was er een *rei*, behalve na het laatste bedrijf. De *rei* verbond en gaf commentaar op de gang van zaken.
3. Er was eenheid van tijd: de handeling speelde zich af binnen een etmaal. Er was eenheid van plaats: er vond geen ingrijpende decorwisseling plaats. Er was eenheid van handeling: nevenintriges mochten de aandacht niet afleiden.
4. De eenheid van plaats vroeg om het optreden van een bode, die mededeelde wat elders gebeurde. De bode vertelde ook de gruwelijkheden, want die mocht men op het toneel niet laten zien.
5. De speelstijl was nadrukkelijk. Tragische gebeurtenissen vroegen om een bewogen toon.
6. Er waren geen komische intermezzi zoals Shakespeare die kende. De ernst van de handeling verdroeg ze niet.
7. In een lange openingsinonoloog werd de sfeer van onheil aangekondigd.
8. Dromen en spookverschijnselen onderstreepten de tragische sfeer.
9. De afloop van de handeling was, in ieder geval voor de hoofdpersoon, ongelukkig.
10. Het stuk behandelde het tragische lot van hooggeplaatste personen, die door toedoen van het noodlot of door eigen hartstochten een ongelukkig einde vonden.

Joseph in Dothan

In 1640 schreef Vondel *Joseph in Dothan*. In dit jaar was

hij al bezig met zijn overgang naar de rooms-katholieke kerk. In 1635 had hij de *Sofompaneas* van Hugo de Groot vertaald. Dit was een treurspel geschreven in het Latijn. Het ging over Jozef als onderkoning en de verzoening met zijn broers. In 1640 schreef Vondel ook nog *Joseph in Egypten*. Deze tragedie beeldde de episode met de vrouw van Potifar uit. De drie spelen vormden een trilogie en werden in de 17de eeuw vaak samen vertoond.

Vondel gebruikte voor het schrijven van *Joseph in Dothan* de volgende bronnen:

1. De Bijbel, m.n. Genesis 37.
2. Een schilderij van Jan Pynas (1618). Dit werk bevindt zich thans in de Hermitage, het museum in St. Petersburg. Het stelt Jakob voor aan wie de bebloede rok van Jozef wordt getoond.
3. De *Sofompaneas* van De Groot. Hieraan ontleende Vondel het grondmotief en enkele kenmerkende details als b.v. de voorstelling van het ondiep 'Haet en Nijt'.
4. Naast het Bijbelverhaal gebruikte Vondel het werk van Flavius Josephus over de Joodse geschiedenis. Hierin werd de verkoop van Jozef uitvoeriger verteld dan in de Bijbel. Rubens' pleidooi voor Jozef bij voorbeeld gaat tot in detail terug op Flavius Josephus.
5. Een spel over het leven van Jozef van een zekere Jan Tonniss (1639). Vondel moet dit spel gekend hebben blijkens overeenstemming van enkele kleinigheden o.a. de slotregels van Jozef in Dothan.

Het eerste bedrijf van de tragedie, de expositie, zet ons de situatie uiteen. De *rei* van engelen opent het stuk. Zij waken over Jozef die op weg is naar zijn broers. Jozef wordt wakker, hij heeft gedroomd. De droom ging over naderend gevaar. Hij neemt zich voor vriendelijk tegen zijn broers te zijn.

Met de droom sluit Vondel aan bij een toneeltraditie. Ook de klassieken lieten de schim van een overledene waarschuwend optreden in een voorspellende droom. De angstdroom van Jozef in de nacht voor zijn lijden begint, loopt parallel met de laatste nacht van Jezus in Gethsemane.

De engelen sluiten dit bedrijf af met een reizang waarin voor de hele tragedie de grondgedachte wordt gegeven met de regels die in de inleiding van dit artikel al geciteerd zijn. Gods voorzienigheid in het geval van Jozef wijst naar Gods komende voorzienigheid die Hij in Christus aan de mensheid gaat schenken.

Her tweede bedrijf geeft ons de intrige, de verwickelingen. De broers die Jozef van verre zien verschijnen uitent, bij monde van Simeon en Levi, hun ongenoegen over hem. Hij is vaders lieveling en heeft hoogmoedige dromen. Ze verdenken hem ervan dat hij komt spioneren. Juda neemt Jozef enigszins in bescherming, maar het is vooral Ruben die voor hem in de bres springt. Hij is fel tegen de plannen om Jozef te doden; met broedermoord wordt niets bereikt. Juda blijkt een slappeling. Hij wil zijn nek niet uitsteken voor Jozef. Ruben staat dus alleen. In

een lang gesprek worden oude wonden weer opgehaald: Simeon en Levi, die de bewoners van Sichem hebben vermoord, Ruben die zich vergrepen heeft aan Bilha, de bijvrouw van Jakob. Ruben waarschuwt zijn broers voor het monster 'Haet en Nijt'. De broers spreken af Jozef in een droge put te gooien en hem door honger en dorst te laten sterven.

In navolging van de klassieken (Horatius) zijn er slechts vier sprekende personen: Simeon, Levi, Juda en Ruben. De andere broers zijn zwijgende toeschouwers. Simeon en Levi spreken namens hen. Als Ruben verzekert dat hij Jozef zal verdedigen, wordt hij de voorganger van Petrus die beloofde Jezus te zullen beschermen in de lijdensnacht en hem even later drie keer verloochende. Zo zal ook Ruben drie keer tegenover Jozef tekort schieten.

De scène waarin Ruben probeert Jozef op andere gedachten te brengen is een dramatisch hoogtepunt. De verwijten gaan over en weer en zijn hard. Ruben weet de broers zover te krijgen dat ze Jozef in een droge put zullen gooien. Dan heeft hij langer tijd om Jozef te bevrijden. Als Jozef verschijnt, vlucht Ruben. Hij laat Jozef voor de eerste keer in de ateen.

De rei van engelen sluit weer af. Ze begeleiden de nadering van Jozef met het beeld van het hart dat gaat drinken. Maar bij de drinkplaats liggen de jagers klaar. De nadruk wordt gelegd op Jozefs geduldig lijden (parallel met Christus).

In het derde bedrijf speelt zich de climax af, het hoogtepunt. Jozef begroet de broers vriendelijk. Ze ontvangen hem heilend en ondanks zijn jammeren grijpen ze hem. Ruben bevindt zich intussen in de buurt van de put. Het blijkt dat hij Jozef stiekem wil redden om zo veel zegen te krijgen van vader Jakob. Als de broers naderen verbijgt hij zich en laat Jozef voor de tweede maal in de steek. Jozef wordt van zijn veelvervige rok ontdaan en gedwongen in de put af te dalen. Als de broers nog maar net weg zijn, gaat Ruben naar de put en belooft Jozef dat hij hem eruit zal halen voor de zon op haar hoogtepunt staat. Nu zijn de broers nog te argwanend. Hij laat Jozef voor de derde keer in de steek.

Jozef wordt in dit bedrijf door Simeon en Levi als spotkoning gehoord (vgl. Jezus voor Pilatus). Levi neemt de plaats van Pilatus in. Hij toont Jozef aan de broers met de woorden: 'Dit is de schoof, vernedert de schoven'. Vergelijk hiermee het: 'Zie de mens' van Pilatus. Na de bespotting volgt voor Jozef de putgang; voor Christus was er de kruisgang.

Als Jozef gedwongen wordt in de put af te dalen, houdt Vondel zich volledig aan de realiteit van Dothan, maar achter de put suggereert hij telkens het kruis van Golgotha. De spot van Simeon en Levi loopt parallel met de spot van de omstanders bij het kruis. Jozef spreekt in zijn lijden vier van de zeven kruiswoorden uit: 'O Godt, vergeef hen dit' (vgl. 'Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen'); 'Mijn hart verstikt van dorst' (vgl. 'Mijn dorst'); 'Leef lang mijn broeders, troost vader in zijn rouw' (vgl. 'Zie uw moeder'); 'Mijn Godt, mijn

Godt, mag mijn geklag niet baeten' (vgl.: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?').

In de afsluiting door de rei van engelen gaan Jozef en Jezus telkens weer ongemerkt in elkaar over. In Jozef bezingen de engelen eigenlijk Christus. Een typisch voorbeeld van die twee-eenheid Jezus/Jozef is vs. 815: 'Hij zal strax rijzen om te reizen'. Met eerste deel slaat op Jozef, die straks moeizaam uit de put zal klauteren, maar ook op Jezus, die naar de hemel gaat. Het tweede deel kan alleen maar op Jozef slaan.

Het vierde bedrijf toont ons de catastrofe, de noodlottige ontwikkeling. De broers zijn aan de maaltijd. Dan nadert een Arabische karavaan. Juda ziet hier een kans om Jozef in leven te houden. Hij stelt voor Jozef als slaaf te verkopen. De broers vinden dat een goed plan. Ze zijn Jozef kwijt en houden schone handen. Met de vrachtheester, die geen lastige vragen stelt, worden ze het eens over de prijs van 20 zilverlingen. Jozef jammert om Ruben, terwijl de karavaan verder trekt, richting Egypte.

Jozef wordt in dit bedrijf uitgeleverd aan de ervvijanden van zijn volk. De Arabieren zijn immers de nakomelingen van Ismaël. Ook Christus wordt aan zijn ervvijanden uitgeleverd: de Romeinen.

Ook de rei houdt zich bezig met de tegenstelling: Israël/Ismaël. De Arabier kent de echte Phoenix niet. De tegenzang geeft het antwoord van de Awhicr: hun Phoenix is de echte. De toezang zegt dat Jezus de echte Phoenix is en legt weer de nadruk op de zinvolheid van het lijden. De Phoenix is een overbekend oud-christelijk symbool voor Christus. Dus Vondel mocht aannemen dat hij onmiddellijk door iedereen begrepen zou worden. De 'rechte' Phoenix wijst dus weer naar Christus, over Jozef heen. De Arabieren zijn trots op hun Phoenix (Mohammed), echter ten onrechte; zij bezitten niet de 'rechte' Phoenix.

Het vijfde bedrijf noemen we de peripetie. Daarin vindt de beslissende wending plaats. Ruben wil Jozef verlossen, maar merkt tot zijn schrik dat hij verdwenen is. De broers vertellen wat ze gedaan hebben en maken ook Ruben tot medeschuldige. Het was immers zijn plan Jozef in de put te werpen. De broers weten Ruben zelfs zo ver te krijgen dat hij zijn aandeel van de 20 zilverlingen accepteert. Levi komt met het plan hun vader te bedriegen. Een bode zal vader Jakob het besmeurde en bebloede kleed van Jozef brengen. Zo zal het lijken alsof Jozef verscheurd is door een dier. De broers beloven elkaar hun mond te houden op straffe van de dood. Ook Ruben belooft dit. Het zelfverwijt van Ruben is bitter, maar hij heeft meegedaan en erkent dit. Uit zijn mond klinkt de jammerklacht die vader Jakob zal uiten als hij de onheilstijding verneemt.

In dit bedrijf herhaalt zich de scène uit het derde bedrijf, waarin Ruben en de broers elkaar verwijten maken. Ook nu weer hartstochtelijke verwijten van Ruben, een felle tegenaanval van Simeon, handgemeen, tussenkomst van Juda. In het tweede bedrijf gaat het om het voorkomen, nu om het herstellen van de misdaad. Toen wilde Ruben Jozef waarschuwen, nu hem terughalen. Bij Ruben blijft

liet, ook nu weer, slechts hij woorden.

Ruben spreekt in dit bedrijf een dodenklacht uit over de bebloede, veelvervige rok van Jozef. Deze dodenklacht is een rechtstreekse tegenhanger van de dodenklacht van Elektra over de urn met de vermeende as van Orestes (Vondel vertaalde in 1h39 de Elektra van Sophocles).

Motieven

In deze klassieke tragedie onderscheiden we twee hoofdmotieven:

a. *Het geloof in de zinvolheid van het godsbestuur*

Alles in dit stuk werkt mee ten goede. Het stuk leert ons de harde, wrede werkelijkheid kennen. De reien brengen de diepzinnige visie van het geloof tot uitdrukking. De gebeurtenissen in Dothan voltrekken zich met ijzeren wetmatigheid. Ingrijpen van hogere hand blijft uit. Alleen het geloof in Gods leiding weerhoudt de mens ervan in opstand te komen tegen zoveel onrecht.

b. *Jozef als schaduwbeeld van Christus*

Plet grondmotief hierboven wordt begeleid door dit zeer belangrijke tweede motief. In Jozefs levensweg vallen de verschillende stadia in Jezus' leven duidelijk te herkennen: lijden, iveren, opstanding. Telkens weer vraagt Vondel aandacht voor de overeenkomst Jozef/Jezus.

Slot

We moeten oppassen dat we een werk als *Joseph in Dothan* niet lezen met de bril van deze tijd en dan kritisch uijzen op het ontbreken van een verantwoorde psychologische uitwerking van de karakters. De personen en hun karakters zijn voor Vondel slechts belangrijk voorzover ze meehelpen zijn doel met de tragedie te bereiken. De geschiedenis van Jozef is exemplarisch; ze dient om een universeel idee uit te beelden. Het gaat de renaissancist niet om het bijzondere en het individuele, maar om de mens als universeel verschijnsel. Niet wat de mensen onderscheidt, maar wat de mensen gemeen hebben, is belangrijk.

In de Renaissance bloeit de emblematische literatuur. Een emblema bestaat uit drie delen: het motto (vaak een raadselachtige spreuk), een afbeelding met een zinnebeeldige betekenis en een onderschrift. Populair gezegd: een praatje bij een raadselachtig plaatje. Dit emblematische treffen we ook aan bij *Joseph in Dothan*. De geschiedenis is uitbeelding van een religieuze gedachte. De geschiedenis is het plaatje en de religieuze gedachte, de zinvolheid van het godsbestuur, het praatje.

In zijn tragedie slaagde Vondel erin, volgens deskundige tijdgenoten, zijn klassieke voorbeeld te overtreffen, omdat hij op onnavolgbare wijze de klassieke vorm een christelijke inhoud wist te geven. Dat was in die tijd de hoogste lof die men de renaissancistische kunstenaar Vondel kon toezwaaien.

E. Goldsteen

BOEKBESPREKING

DE RIJKDOM VAN DE WET

In de serie 'De rijkdom van...' verscheen van de hand van ds. A.J. van Zuijlekom het deeltje onder bovenstaande titel. Hij behandelt daarin de zondagen 34 tot en met 44 van de Heidelbergse Catechismus. Hij doet dat op een manier, die indringend en aansprekend is. Niet alleen voor jongere, ook voor oudere lezers. Hoewel de manier van aanspreken er veel van heeft, dat de schrijver het oog niet alleen heeft op jonge lezers. Wanneer die de hoofdstukken over de tien geboden ter harte nemen, dan zou de bedoeling van dit boekje ruimschoots zijn bereikt. Met veel genoegen heb ik het gelezen. Vooral omdat de schrijver er blijk van geeft, dat hij de zin van de tien wetswoorden goed begrepen heeft: dat hij die zin uitstekend onder woorden kan brengen en dat hij daarom recht doet aan het woord van de HERE. Maar verder geeft de auteur er blijk van, dat hij het menselijk hart en zijn overleggingen goed kent. Op meer dan één plaats is 't gemakkelijk jezelf te herkennen in wat collega Van Zuijlekom schrijft. Ik denk, dat om deze twee belangrijke redenen – Schriftkennis en mensenkennis – dit deeltje bijzonder aansprekend is. Ik zou het graag in handen zien van veel jongeren in de kerk. En wellicht ook buiten de kerk. De taal is begrijpelijk, en zeker in staat de jeugd te pakken. De uitvoering is – evenals van de reeds eerder verschenen deeltjes – keurig verzorgd.

Niet helemaal duidelijk is de opmerking, dat we de sabbat 'eigenlijk voor het eerst tegenkomen in Ex. 16'. Even later (blz. 40) vermeldt de schrijver namelijk, dat God zijn sabbat viert na de zesdaagse scheppingsweek.

Een enkele drukfout kwam ik tegen (te wijten aan de computer!). En verder verdient het aanbeveling, de verbodsnaam van God (HERE) consequent te schrijven met vier kapitale letters.

Ik kan dit boekje over de wet, die wekelijks wordt afgekondigd, van harte aanbevelen.

P. Lok

N.a.v.: A.J. van Zuijlekom, *De rijkdom van de wet. Heidelbergse Catechismus, zondag 35-44*. Deel 5 uit de serie 'De rijkdom van de Heidelbergse Catechismus'. Uitg. Van Wijnen. Franeker. Prijs: f 19,- (hijntekening op de reeks f 16,50).

BEROEPINGSWERK

Beroepen: te Daarlerveen: M. de Meij te Creil i.c.m. Nagelen; te Gees; K. van der Wolf, kand. te Gccs; te Ommen: G. Gunnink te Kralingseveer/Krimpen a.d. IJssel.

BEVESTIGING EN INTREDE

Op Paaszondag, 19 april 1992, werd kand. D. Mak verbonden aan de Kerk te Enschede-Noord voor de missionaire dienst op Irian Jaya, met als bijzondere opdracht het dienen van de GGRI als docent aan de Middelbare Theologische School in Boma. De bevestiging vond plaats in de Noorderkerk door ds. A. van Houdt, predikant te Enschede-Noord. Deze had als tekst gekozen Johannes 20 : 21 en 22. Het thema van de preek luidde: De opgestane Heer bevestigt zijn discipelen tot missionaire Dieneren van het Woord.

1. Zij mogen leven van de vrede met de Vader.
2. Zij mogen werken vanuit de zending door de Zoon.
3. Zij mogen het verwachten van de kracht van de Geest.

In de middagdienst deed ds. Mak zijn intrede met een preek over Lukas 24 : 36-49. De preek had als thema: Jezus is opgestaan.

1. Het is echt waar
2. Het moest zo gebeuren.
3. Het moet overal verteld worden.

Na afloop van de dienst werd ds. Mak welkom geheten door achtereenvolgens ds. A. van Houdt namens de zending Kerk; d. J. Slotman sprak namens het College van Gedeputeerden en ds. K. Verlind namens de zusterkerken in de Classis. Zij vertolken allen de dankbaarheid voor de vervulling van de vacature. Tenslotte sprak ds. Mak een woord van dank.

ADRESWIJZIGINGEN ED.

Goes * Diensten: 8.45, 10.30, 14.30 en 16.30 uur (in augustus: 9.30 en 16.30 uur).

Nijega-Opeinde * Emeritus-predikant: J. Poutsma, Curiestr. 37, 7909 GA Hogeveen, (05280) 79579.

Het postrekeningnummer van ds. B. Luiten te Zwolle-Centrum is 2441058 (correctie op pag. 100 van het Handboek).

* Als regel horen die adresgegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!).

* De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend schriftelijk opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. Per fax is ook mogelijk: (01100) 16497.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week.

Het christendom: toch nog wel nuttig

Herman Vuijsje, socioloog, sociaal-demokraat, atheïst en ex-Haagse Post-verslaggever heeft het belang van het christendom ontdekt voor de verzorgingsstaat. In *HP/De Tijd* van 3 april wordt hij geïnterviewd.

Kerken behoren tegenwoordig tot de weinige instellingen die zich bezighouden met de vraag hoe het eigenlijk zou moeten. Het religieuze is niet dood, het leeft: maar het is persoonlijk geworden, schreef hij al eerder. Men spreekt er echter weinig over. Godsdienst is de afgelopen tientallen jaren een taboe geworden.

'Ik merk het in de reacties van mijn omgeving als ik het onderwerp ter sprake breng. Ik merkte het vroeger op de redactie van de Haagse Post. Ik vind het opmerkelijk dat zo'n blad, dat altijd op de bres heeft gestaan voor het doorbreken van algemeen aanvaarde opvattingen, zich op dit gebied heeft geconformeerd aan de in linkse kringen bestaande vooroordelen.'

'Antikerkelijkheid is ouderwets en inopportuun bovendien,' schreef hij. 'Ooit was Nederland een kerkelijk land,' licht hij toe, 'en in die tijd was het leuk je daar tegen af te zetten, omdat je je richtte tegen een meerderheid die bovendien machtsaanspraken had. Maar nu is de kerk de gevestigde orde niet meer. De gedachte dat je airtikkelijk moet zijn vanuit een progressief of links gedachtegoed is dus ouderwets. Want als je progressief of links bent moet je je afzetten tegen immorele machthebbers en schandelijke schurken. Dat zijn de kerken hier. In ieder geval niet meer.'

'Het is ook inopportuun, omdat het christelijk geloof als denkstelsel iets is waarop we zuinig moeten zijn. Alle mogelijke ideologische systemen leggen achter elkaar het loodje. Van sommige daarvan moet je aannemen dat ze voorgoed zijn verdwenen, zoals het communisme, van andere kun je verwachten dat ze in een wat ander jasje zullen terugkeren, en ik denk dat het christendom tot de laatste categorie behoort. Ik denk verder dat je in een maatschappij, en zeker in een zeer geïndividualiseerde maatschappij als de onze, een gedeeld stelsel van normen en waarden hard nodig hebt, en dat je er dus goed aan doet als alles op de helling staat eens te kijken wat je eigenlijk hebt op dat gebied. Dan kom je naar mijn idee tot de conclusie dat we als basis van onze gedeelde moraal niet veel anders hebben dan het christendom. Dan heb ik het niet over de kerken, niet over instellingen met machthebbers, maar over een manier van denken en een manier van doen, die naar mijn idee niet op de vuilnisbelt van de geschiedenis moet worden gedeponeerd.'

Het aantal gelovigen in Nederland neemt al: Maar ook onder diegenen die nog ingeschreven staan bij een kerkgenootschap vinden veranderingen plaats, zo bleek een aantal jaren geleden uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. In 1966 geloofden nog zeven van de tien kerkelijk georganiseerde Nederlanders in een hel, in 1987 nog maar vier op de tien. De duivel tuimelde van 73 naar 53 procent, liet vagevuur van 28 naar 19, de hemel - minder snel - van 94 naar 86.

Tegelijk met deze 'binnenkerkelijke secularisatie' worden de verschillen tussen de kerkgenootschappen kleiner. De gereformeerde en hervormde kerk zijn, onder de noemer *Samen op weg*, in een fusieproces verwikkeld en op het niveau van lokale

gerncenten en parochies vindt steeds vaker sainenwerking, plaats. al is het maar omdat de kerk anders niet meer vol te krijgen is. Vuijsje: 'Hei is niet meer zo dat je zo gemakkelijk als vroeger mensen kunt verenigen nnder één paraplu, en zeker niet onder een ideologische paraplu. Wat is katholiek tegenwoordig nog, wat is protestant?' In toenemende mate hebben mensen daar een eigen uitleg van. Dat wil niet zeggen dat die mensen er geen spiritueel gedachtengoed meer op naliouden. het is alleen moeilijker geworden ze up dat gedachtengoed te organiseren.'

'Voor de meeste iiciiscii is het geloof een individuele vertoning aan het wrnrcn. Want ook al zeggen ze nog in een Lieve Heer en in het hiernamaals ie geloven – als je daarover doorpraat blijkt dar ze dat steeds meer opvatten als een soort metafoor. Dergelijke metaforen zijn heel aanvaardbaar voor mensen aan de andere kant van de lijn, de grote groep Nederlanders die al dan nter bewust humanistisch denki, en dus nemen de verschillen tussen religieus en niet-religieus af. net als dat bij "links" en "rechts" is gebeurd – begrippen die hun otiderscheidend vermogen praktisch hebben verloren.'

'Het is heel goed mogelijk dat in de nabije toekomst nieuwe plekken ontstaan waar die twee groepen elkaar ontmoeten. Huiskamers bijvoorbeeld, of cafés. Waarom nter? Uitstapje?, vakanties: we hebben het tenslotte over een ontwikkeling weg van de institutionalisering. Ik denk dat de inctafysica in een dergelijk proces steeds minder belangrijk wordt. juist omdat – ik zei het al – die metafysica nok door gelovigen in toenemende mate wordt opgevat als een metafoor.'

Maar dan zou op den duur elk gesprek in de kroeg kunnen worden opgevat als een modern christelijk ritueel. Wordt de definitie op die manier niet wat al te ruim?

'Nee. Er zijn ren aantal dingen die mei het christendom moeilijk te rijmen zijn, zoals een ander de hersens inrlaan, of iemand verkrachten, of onverschillig zijn wanneer iemand in nood is. Er ligt dus wel degelijk een morele en ethische keuze in liet christendom besloten, die overigens met nuanceverschillen nok in andere godsdiensten wordt gemaakt. Maar wij hebben hier nu eenmaal een christelijke traditie.'

'Het christendom is in mijn ngcii vooral een sociaal systeem, een sociaal contract waarin mensen onderling afspreken zich aan bepaalde normen te houden. Dat zou ons in de verzorgingsstaat wel eens goed vaii pas kunnen komen. Wat vraagt de verzorgingsstaat van mensen? Ten eerste dat ze bereid zijn rechten te doen gelden. Daartoe zijn ze bereid. Ten tweede dat ze bereid zijn bepaalde verplichtiigeii na te komen, eii daartoe zijn ze niet bereid. althans niet zonder meer. Je kunt die bereidheid afdwingen door het opstellen van regels en wetten. maar je kunt daarnaast hopen dat zich bepaalde sociale gedachtensystemen zullen handhaven, waarin verantwoordelijkheden centraal staan.'

'Het christelijk geloof is zo'n gedachtenleer. Die je wijst op het feit dat je met andere incnsen samenleeft, en dat je je dus niet kunt onttrekken aan bepaalde verplichtingen. Zodat je mensen niet laat creperen, je je oude ouders iiiiit laat stikken, aandacht hebt voor je kinderen – kortom: de zorgzame samenleviig. Nou, daar zit wat iri, iri die zorgzame samenleving. We moeten nter terug naar een samenleving waarin het gezin de norm is, of de kerk, we moeten niet terug naar Dorpsstraat. Ons Dorp, maar iiiiit alle individuele kciizen die we maken moeten we toch iets handhaven van een moreel besef. In een ver doorgevoerde verzorgingsstaat – in de Sovjetunie hebben we daar iets van gezien – verdwijnt dat besef. We hebben nu al zoiets van: problemen met oudjes? Hiippetec, verzorgingstehuis. Op bezoek? Nou, misschien op vaderdag eventjes. Het CDA verwerpt dat. en voor dat aspect van het CDA-denken kun ik wel waardering opbrengen.'

Veel mensen Iopen warm voor milieubewust consumeren, voor solidariteit met de Derde Wereld, voor de k-vrijding van de vrouw. Vrouwenbeweging en milicubeweging ziet Vuijsje als mogelijke opvolgers van de kerken. Maar er zijn verschillen: een geloof is allesomvattend, de milieubeweging heeft maar één thema. Daarom zijn de christelijke waarden zo gek nog niet:

'Zelf ben ik iiiiit gelovig. Metafysica zegt mij niets, nul. Ik geloof absoluut niet dat er na dit Ieven ling iets is. noch ervoor. Biologische processen, chemische verbindingen, de oerknal – tot hen legendeel bewezen is houd ik het maar op dergelijke nuchtere toevalligheden. Maar als mcnscn op grond van een w-ligieuze motiivaie tot maatschappelijk verantwoord gedrag komen, vind ik dat iets om te koesteren. *That's all.*'

Vrolijk orthodox

Soteria is een kwartaalschrift voor evangelische theologische bezinning, dat ook een dialoog wil aangaan inet andere theologische tradities. In her nummer van maart 1992 schrijft Evert van der Poll over elementen uit het evangelische gemeenteleven die in een reformatorische kerk verrijkend zouden kunnen werken. Connic Karsten doet precies het omgekeerde: wat kunnen cvangelische gemeenten leren vaii de kerken?

Enkele passages uit het artikel van Van der Poll. Het is getiteld *Vrolijk orthodox: 'evangelische' gemeenteopbouw in reformatorische context.*

De xchrijver is afkomstig uit de cvangelisclie beweging. Hij maakte daar een ontwikkeling door van sterke aandacht voor het persoonlijk heil naar meer aandacht voor de maatschappelijke consequenties van het christelijk geloof, met name ten aanzien van het milieu. Sinds kort is hij predikant van een Samen-op-Weg-gemeente in Lclystad.

Hij is dan ook van mening dat reformatorische kerken en evangelische gemeenten over en weer van elkaar kunnen leren:

De evangelische gemeenten groeien, rechtstreeks ten koste van de kerken. want hun aanwas bestaat vrijwel alleen uit kerkverlaters. Daarmee hebben zij de reformatorische kerken iets te zeggen.

Met 'reformatorisch' en 'evangelisch' bedoel ik in dit artikel twee verschillende gemeentetypes. Tot het reformatorische gemeentetype behoren al die gemeenten die tot een reformatorisch kerkverband behoren en staan in de traditie van de reformatie in Nederland, de onderlinge verschillen even daargelaten. Daarnaast kan men spreken van het evangelische gemeentetype: gemeenten die, elk op hun eigen manier, in de traditie van de opwekkingsbewegingen staan. Denk aan baptisten-, pinkster-, evangeliegemeenten en dergelijke.

De reformatorische en de opwekkingstraditie zijn onderlitip verwant. Dat verklaart onder meer het levendige 'grensverkeer' tussen kerken en evangelische gemeenten. Dat betekent ook dat men, ondanks alle verschillen, over en weer van elknar kan leren. In dit artikel ga ik voorbij aan de opstelling van de evangelische gemeenten ten opzichte van de kerken, hoezeer die ook uitdaagt en noopt tot nadere bezinning. Ik beperk me tot de

vraag wat de evangelische gemeenten de kerken te zeggen hebben op het terrein van de gemeentecopbouw.

Men kan van mening verschillen over de vraag of de kerken in de gemeentecopbouw wel zo nodig de evangelische kant op moeten. Zelf meen ik dat dit mogelijk en gewenst is, dat dit de kerken niet zonder werk en vrucht zal laten. Ten eerste omdat de evangelische gemeenten naar oorsprong en wezen zo nauw verwant zijn aan de reformatorische kerken. Ten tweede omdat zij juist in hun gemeente-zijn vaak meer dan de kerken aansluiten op het levensgevoel van de moderne mens. Ten derde omdat de waarde van de evangelische beweging mijns inziens niet best bewaard blijft en voor eenzijdigheden kan worden behoeft in een kerkelijke bedding.

Hiermee is niet gezegd dat kerken de evangelische manier van gemeente-zijn zonder meer zouden moeten kopiëren. Niet alle verschillen zijn zomaar te overbruggen. Lang niet alles wat in de reformatorische traditie gestalte heeft gekregen, moet schade worden geacht. Het gaat erom de ervaringen aan evangelische zijde te verbinden met de reformatorische traditie. Op die manier kunnen kerken er hun winst mee doen en vanuit hun eigen traditie evenwielit scheppen waar de evangelischen vervallen tot eenzijdigheden of extreme posities.

(...)

Twee accentverschillen

Wanneer ik vanuit de evangelische gemeenten lijnen trek naar de kerkelijke praktijk, kan ik deze innervatten onder deze twee accentverschillen: *woord/antwoord* en *gemeente/gemeenschap*.

Theologisch komt de evangelische nadruk op geloof en bekering vrijwel overeen met het 'Anliegen' van de reformatie in de zestiende eeuw. Maar de uitwerking ervan in de praktijk van liet gemeente-zijn loopt uiteen. In verband met de gemeentecopbouw zijn de volgende twee waarnemingen van belang: In het protestantisme is de nadruk komen te liggen op de prediking van het Woord om daarin Gods oordeel en vrijspraak tot klinken te brengen. Daarnaast was en is de opwekkingspraktijk zeer geïnteresseerd in het antwoord van de mens, de *pietatis pietatis*.

In de tweede plaats benadrukt de reformatie dat de gelovigen als gemeente dienen samen te komen rondom Woord en sacrament, terwijl de evangelischen er vooral op uit zijn om als gelovigen een delende en getuigende gemeenschap te vormen.

Deze verschillen zijn niet absoluut, want zowel in de reformatie als in de opwekkingsbeweging sluiten Woord en antwoord, *gemeente* en *gemeenschap* elkaar nooit uit.

Woord en antwoord

In evangelische gemeenten probeert men niet alleen de boodschap van verlossing uit te dragen, maar ook om de hoorders te brengen tot een beslissing, een keuze. Meer nog, naar goed methodistisch gebruik is er ook altijd gelegenheid om die keuze concreet gestalte te geven: 'Krim naar voren, hier is een knielbank'. Of: 'Na afloop van de dienst is er gelegenheid voor een persoonlijk gesprek en kunt u met iemand bidden'.

Ik zie vier terreinen waarop kerken van de evangelische gemeenten kunnen leren hoe zij inder aandacht en ruimte kunnen geven aan de persoonlijke respons.

Appellerende prediking

Wat moeten we prediken? En hoe? Zoveel modaliteiten, zoveel zinnen. Wanneer gemeentecopbouw begint bij geloofsopbouw, moet dat vooral tot uiting komen in de prediking. Die zal erop gericht moeten zijn dat men een persoonlijke beslissing voor Christus nemen, dan wel daar in de concrete situaties van het le-

ven hij blijven en de consequenties uit trekken.

Dit alleen verkniidigen, is niet genoeg. In de gemeenten moeten mensen gelegenheid en hulp krijgen om te antwoorden, keuzes te maken, tot verandering te komen. In de gemiddelde kerkelijke gemeente is men dat echter niet gewend. Ook als de preek wel op een keuze aanstuurt – in vriendelijke bewoordingen natuurlijk, want we willen vooral niemand kwetsen – blijft het muur afwachten wat daar van komt.

Al in de jaren vijftig verweet Berkhof de gemiddelde hervormde predikant veel te mat en te vrijblijvend te preken en Gods genade veel te gemakkelijk en goedkoop aan te bieden. Een mat en vrijblijvend kerkelijk leven is daarvan volgens hem het gevolg. Hij sprak van de 'crisis der middenorthodoxie' en inmiddels kunnen ook heel wat gereformeerde kerken zich deze kritiek aantrekken. Berkhof vroeg niet om meer exegese of bevinding in de preek, maar om een veel duidelijker appel: 'De goede preek dringt ons in een hoek, waarin wij niet langer vrijblijvend kunnen toekijken. Wij zeggen ja of neen en in beide gevallen gebeurt er iets, iets dat het hart van onze verhouding tot God raakt, iets dat dus het hart van ons bestaan raakt.'

Berkhofs cri de coeur is nog steeds actueel en iedere modaliteit zal er het zijne mee hebben te stellen. En kent iedere prediker de realiteit van dat allesbeslissende waarover Berkhof sprak uit eigen ervaring? Bovendien, een appellerende preek is niet hetzelfde als een lange verhandeling of een betoog op hoge toon. Er zijn vele manieren om het evangelie ten ainhoren van de moderne mens te vertolken. Als de prediking, in welke vorm dan ook, maar stof doet opwaaien, kaf van koren scheidt.

Zeker, bij de gemiddelde preek in een evangelische gemeente kan men de nodige theologische kanttekeningen plaatsen, maar op homiletisch en methodisch terrein wint hij niet van de gemiddelde kanselrede. Zo kan men dus over en weer van elkaar leren. Hierbij speelt zeker een rol dat de predikers in evangelische gemeenten vaak zijn gevormd in de *evangelisatie*, terwijl hun verkondigende collega's in de kerken door een *academische opleiding* zijn gevormd. Voor de eersten zou meer theologische studie geen kwaad kunnen, de laatsten zouden met straatevangelisatie en jeugdwerk hun winst kunnen doen.

Gebedstoerusting

Het antwoord op het Woord krijgt bij uitstek gestalte in het gebed. En alweer raken we hier een gevoelig punt, want groot is de *gebedsverlegenheid*, om niet te zeggen de *gebedsarmoede* in de kerken. Niet dat kerkmensen er niets over te horen krijgen, hetzij vanuit de catechismus hetzij vanuit andere invalshoeken. Ook wordt er het nodige over geschreven. In elke kerkdienst bidt de predikant en vaak ook de gemeente (het Onze Vader, een Kyrie-gebed). Maar dan houdt het op, terwijl het dan juist zou moeten beginnen. Bidden gaat niet vanzelf. De discipelen moesten het leren en ook wij hebben het nodig dat anderen ons bij de hand nemen en ons laten zien en vertellen hoe dat gaat: praten met God, zonder papiertje, spontaan. Bidden is de levensadem voor het persoonlijke geloofsleven. Waar dat verschaalt, wordt alles afstandelijk.

Ik denk ik dit verband aan het *gebedspastoraat*, de *gebedscurriculum*, de handreikingen voor de persoonlijke 'stille tijd', de bijeenkomsten waar het gezamenlijke gebed geoefend wordt en de vele boeken met *gebedsgetuigenissen* die de mensen in de evangelische gemeenten ten dienste staan. In de kerken kan men er zijn voordeel mee doen. Om te beginnen predikanti, ambtsdragers en andere leidinggevenden, want: 'zo priester, zo volk'. Men kan een ander niet bijbrengen en aanreiken wat men niet eerst zelf heeft geproefd.

Het geloofsgesprek

Antwoord geven op **hei Woord** doei een mens niei alleen en gaat ook niet vanzelf. De gemeente is de plaats waar mensen elkaar aansporen, helpen, bemoedigen en vermanen om te blijven wandelen in het licht. Het persoonlijk geloof wordt voortdurend aangevochten en staat in de moderne wereld op de tocht. Als er in de kerk ergens over gesproken en gepreekt moet worden, dan daarover. Maar hij alle aandacht voor de nood in de wereld, de organisatie in de kerk en de brandende kwesties in politiek en samenleving schiet 'het ene wat nodig is' er juist vaak bij in. Of het wordt omzeild omdat predikanten en ouderlingen er zelf niets verlegen zijn. Of het blijft impliciet omdat men er met elkaar kennelijk van uitgaat, dat je 'dat' aan de persoon in kwestie moet overlaten. In de preek hoort men wel vaak over twijfel en worsteling – waar is God in het lijden? – maar weinig over positieve geloofservaringen van mensen van nu.

In evangelische gemeenten is het eerder tegenovergesteld, zozeer zelfs dat het soms lijkt alsof de persoonlijke band met de Heer het enige is en dat iedereen weet mee te praten over allerlei geweldige belevenissen. Dat laatste is niet zo min waar als dat er in de kerken helemaal niets aan geloofservaringen te melden zou zijn. Maar al spreken evangelischen er te veel over, te overtrokken wellicht, in de kerken mag het gerust een beetje meer zijn. Daarbij kan men vruchtbaar gebruik maken van hun vele cursussen, boeken en gespreksmateriaal op dit terrein.

Hier is vooral voor de *ouderlingen* een taak weggelegd. Hun aandacht wordt vaak in beslag genomen door besiuurlijke taken en velen laten de geestelijke begeleiding van de gemeenteleden graag over aan de predikant, maar het is juist hun verantwoordelijkheid om het geloofsgesprek in de gemeente te stimuleren en te leiden. Op dit aangelegen punt wijs ik met name op het huisbezoek.

L...)

De inzet: 'vrolijk orthodox'

'Evangelische' gemeentebouw in kerkelijke context. Het zal duidelijk zijn dat dat wat mij betreft wat anders is dan dat kerken veranderen in evangelische gemeenten. Wat dan wel? Laat ik proberen de lijnen die tot nu toe zijn getrokken, samen te vatten in een concept, een richtinggevend principe.

In zo'n 'concept' voor gemeentebouw moet zowel de kerkelijke context als de evangelische invalshoek zijn verdisconteerd. Voor de eerste kies ik de term *orthodox*, want ik sluit aan bij de hoofdlijnen van het vaderlandse protestantisme: sola gratia, sola fide, sola scriptura. Geen wonder, zal men denken, wanneer men van onderzoekers als Stoffels en Vellenga hoort dat de evangelische beweging 'orthodox-protestant' in de leer is. Deze typering kan echter leiden tot het misverstand als zouden evangelischen orthodox zijn in de zin waarin de Gereformeerde Bond en de Inwendige Zendingsbond orthodox zijn. Dat is onjuist. Evangelischen staan ondanks alle punten van herkenning met deze stroming juist op 'gereformeerde grondslag'. Zij zijn orthodox voor zover het de hoofdlijnen van de reformatie betreft. Dat verhindert hen niet met wat wel de rechterflank van de kerk wordt genoemd. Maar het maakt bepaald verschil of men vanuit die orthodoxe uitgangspunten opereert in de lijn van de drie formulieren van eenigheid of in de lijn van de opwekkings-traditie.

Daarmee kom ik bij het tweede element, dat van de evangelische invalshoek. Ik zou die willen vervatten in het woord *vrolijk*.

lijk. Alweer een wonder, zou men denken, wanneer men de evangelische beweging hoort aanduiden als een opwekkingsbeweging. Maar ook hier zij gewaarschuwd voor het misverstand als men het zo iets als 'vrolijke boel' bedoelen. Ik denk daarbij veeleer aan de grondbetekenis van het woord vrolijk, namelijk 'vlug', 'opspringen', 'haastig in beweging komen', zoals iemand opveert van blijdschap of verrukking. Etymologisch ligt er verband tussen 'vrolijk' en 'vreugde'. In die zin heeft vrolijk iets van: met beide handen aangrijpen, niet dralen, maar kordaat en welbewust een weg inslaan. Vrolijk, dat is de vreugde om de gevonden schat (Mat. 13) of de vreugde om de wet (Ps. 119).

Vrolijk zijn is wat anders dan zich amuseren of ergens plezier om hebben. Vrolijk is dat men met hart en ziel ergens voor kiest, iets aangrijpt, ergens voor staat. Vrolijk is de mens die ja lieft gezegd tegen de Heer, hoe teneergedrukt en angstig hij hem soms ook te moede kan zijn. Vrolijk is de mens die weet dat Jezus het heeft goedge maakt tussen hem en de Vader. Vrolijk, dat is de jubel van het evangelie, zij het soms door tranen liden of vermengd met vertwijfeling en wanhoop – zoals Job het uitroept: 'toch weet ik dat mijn Verlosser leeft' (Job 19: 25).

Hiermee raken we de kern van de evangelische invalshoek voor de gemeentebouw en kunnen we alle emotionalisme en oppervlakkigheid die de opwekkingstraditie helaas ook kenmerkt, kritisch benoemen als bijverschijnselen, die optreden wanneer de vrome, gelovige mens in het centrum van de belangstelling komt te staan. Juist een sterke verankering van de evangelische spiritualiteit in het reformatische erfgoed kan die scheefgroei voorkomen. Omgekeerd kan de evangelische 'spirit' voorkomen dat orthodoxie voor individuen en gemeenten een dode letter wordt.

Het verhaal van Van der Poll stemt tot nadenken. Alleen: is wat hij 'evangelisch' noemt een specialiteit van die beweging? Voor een levend en 'vrolijk' geloof hoeven we toch niet naar de groep te gaan, maar is toch voluit plaats in een Gereformeerde Kerk die staat in de reformatische traditie?

G.J. van Middelkoop